

c

మ 196

1866

మ

196

వీ రా బా యి

ర చ యి త :

కవికోకిల, కవితావిశారద, ఉభయభాషాప్రవీణ

జి. జా మ వ క వి

పబ్లిషర్స్ :

వేంకట్రామ అండ్ కో.

బెజవాడ - మద్రాసు

శ్రీ వేమన గ్రంథాలయము

స్థాపితం 1988

రిజిష్టర్డ్ 1936

తే ల ప్రో లు, (కృష్ణాజిల్లా)

గ్రంథ సామము ప్రో రూ బాయి.

గ్రంథము సంఖ్య / 866 / 111

రెటరు యు. విభజన సంఖ్య / 96

గ్రంథ దాత గ్రంథాలయము.

గ్రామము _____

1866
మ. 196

వీ రా బా యి

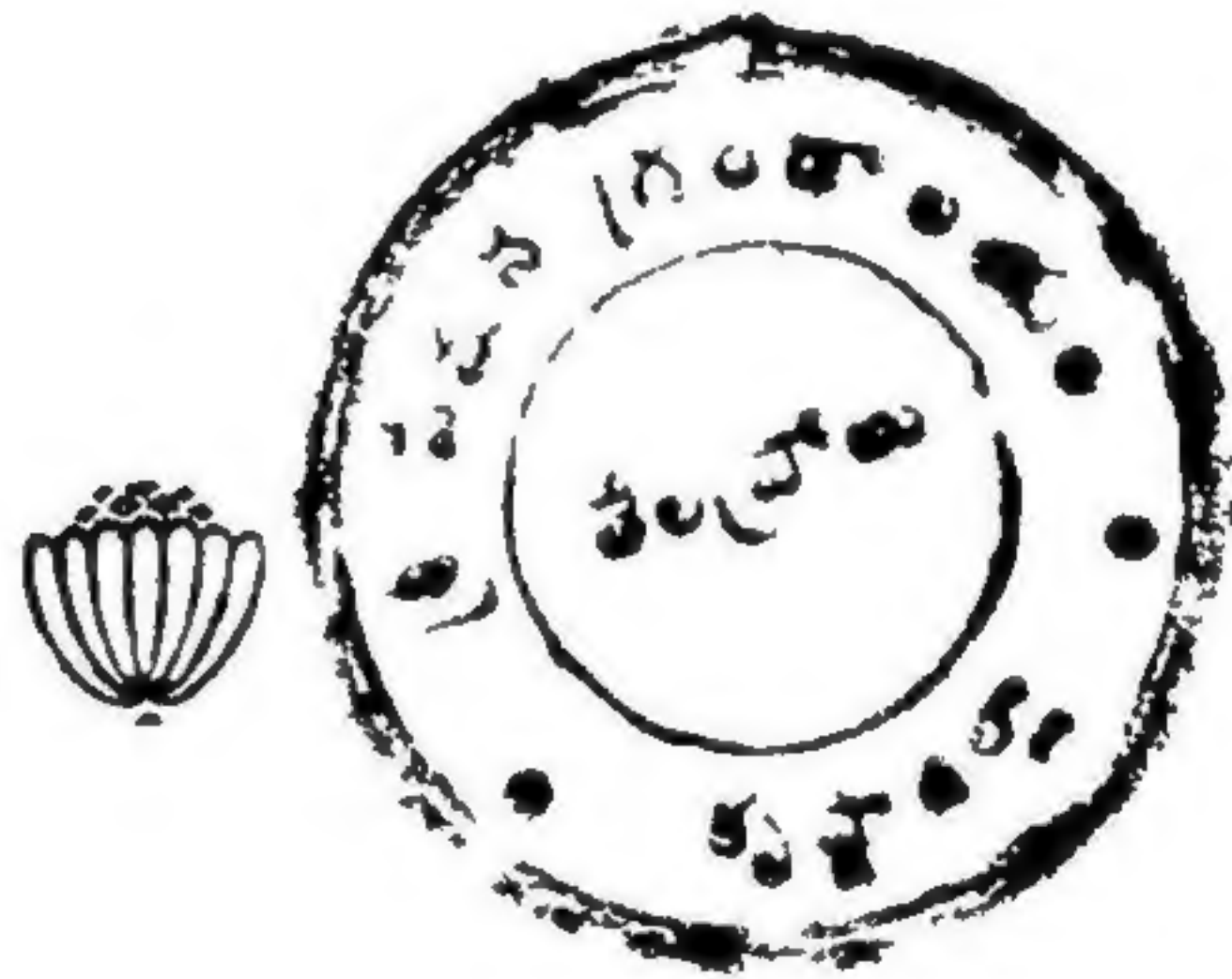
మ. 196

[చరిత్రాత్మక నాటకము]

ర చ యి త :

కవికోకిల, కవితా విశారద, ఉభయ సాహస్రవీణ

జి. జా సు వ త వి .

ప బ్లి ష ర్సు :

వేంకట్రామ అండ్ కో.,

బెజవాడ - మద్రాసు

1947

[కాపీరైటు రిజిస్టర్డ్]

ప్రథమముద్రణము
౧౦౦౦ ప్రతులు
జనవరి 1947

సర్వస్వామ్యములు గ్రంథకర్తవి.

జేంకట్రామ్ పవర్ ప్రెస్,
పవరుపేట :: :: ఏలూరు.

భూమిక

గుంటూరు బాలమిత్ర సమాజమువారి కోర్కెమీద నేనీ నాటకమును 1926 లో వ్రాసితిని. కారణాంతరములచేత ఆ సమాజము భిన్నాభిన్నమై పోయినది. ప్రదర్శనమున కెక్కక నిలిచిపోయి నేటికి దాదాపు ఇరువది వత్సరములయినది. ఈ మధ్యకాలమున నెందరో నాటకసమాజములవారు 'మాకిండు, మాకిండు, మేము ప్రదర్శింతు'మని నన్నడగుచున్నను, తాచ్ఛారముచేసి, తగిన నటకులకీయక మిన్నంటిని. అజ్ఞాతవాసము యిప్పటికి ముగిసిపోవుటయే హేతువు.

నాటకము చరిత్రాత్మకము. హిందూ ముస్లింమైత్రిని నానమ్మన నుంచుకొని నేనీ నాటకరచన కుపక్రమించితిని. ఉదయసింహుని హృదయేశ్వరి వీరాబాయి కార్య ప్రతాపము లిందు వర్ణితములు. కులమతద్వేష దూషితుడుకాని యక్కరుచక్రవర్తి గుగ్గళహణ పారీత, బనదీరుని శత్రుసంహారదీక్ష, చిత్తూరురాజ్యనాశనాగ్ధ మతడు పన్నిన పన్నాగములు, మొగలురాజును వివాహమాడి తనసర్వసమతా పవిత్రా శయాన్ని ప్రకటించిన మధురాదేవి శీలము వీలయినంతమట్టుకీ నాటకమున పోషించితిని. ప్రదర్శనానంతరమున గాని యిందలి గుణగుణములు వ్యక్తములుకావు. నాకు నిర్వచనపద్యకావ్య రచనారజ్జువు మిక్కుట మగుటచేత దీని యనంతరాన వ్రాసిన తెరచాటునాటకము తక్కువరి నాటకాలను నేను వ్రాయలేదు. రఙ్గలయిన విమర్శకులు దీనికి వెల కట్టగలరు.

నా ఆంగీకారమును పొందక యెవ్వరును దీనిని ప్రదర్శింపరాదు. అట్లు ప్రదర్శించినవారిపై తగినచర్య జరుపబడును.

గ్రంథకర్త
జి. జ్ఞానువు.

పు రు షు లు

1. ఉదయసింగు
2. అక్కరు
3. రాజా మానుసింగు
4. బనబీరుడు
5. అఫజుల్ ఫజుల్
6. జయమల్లు
7. రాణా
8. మంత్ర

స్త్రీలు

1. వీరాబాయి
 2. మధురాదేవి
 3. కుకంగి
 4. లవంగి
 5. నాగవల్లి
-

వీరాబాయి

ప్రథమాంకము

(నీను — బనబీరుని శయ్యామందిరము)

1 వ రంగము

(బంధింపఁబడి వీరాబాయి మూర్ఛిల్లియుండును.)

వీరా:— (మూర్ఛితేరి దిక్కులుచూచుచు దుఃఖముతో)
అయ్యయ్యా! నన్నెవ్వరు బంధించిరి? ఢిల్లీకిఁ బోవుదాన
నిచ్చటి కెప్పుడువచ్చితేని? నా బోయీలు, నా మేనాయు
నేమాయె? కలగను చుంటినాయేమి? (లేచి నలుదిక్కులు
చూచి) హా! పరమేశ్వరా! నేను నిజముగా దుర్మార్గులకుఁ
జక్కితిని. ఇది యొక శయ్యామందిరము. నే నీ గృహము
నుండి వెలువడు మార్గమేది? తలుపు లన్నియును
మూయఁబడి యున్నవి. ఏమి యవమానము వాటిల్లునో!
ఇది చిత్తూరునగరమో మరేమో? (సమీపమునఁ గల
పటమును జూచి) ఇది కాముకుండగు బనబీరుని పడకటిల్లు.
హా! హా! మనోహరా! ఉదయసింహా! నీ యర్థాంగికి
సంభవించిన దీనదన నీ వెఱుంగవుకదా? నన్నువలచి
తెచ్చిన యీ జార శిఖామణి నిన్ను బ్రదుక నిచ్చెనా!
(దుఃఖించి)నన్ను రక్షించి నా మానము కాపాడువారెవరు?
కుమారా! రాణా! నీవు భద్రముగా నుంటివా. కాదు,

కాదు! నా కుమారుడును భర్తయును నా కింకలేకు. నేనేమి చేయదును. (భగవంతు నుద్దేశించి) ఓ పరాత్పరా! అనపరాధుల కింత కష్టములను సృష్టించిన నీకు యశమో! గౌరవమో? (బాధ నభినయించి) అబ్బా! ముప్పరింటి బెనచిన యీ బంధకములు నన్ను తీవ్రముగా బాధించుచున్నవి. మహాభూతము వలె నెన్నడు లేని నిద్ర నాకు నేడేల దాపరించెను? అరిష్టకాల మాసన్నమగునపుడు శనిగాఁడు జీవి కన్నిదెసల తాండవ మాడుచుండును.

(బనబీరుఁడు ప్రవేశించును.)

వీరా:—(ఉలికిపడి) ఈ కవాటము తెఱచిన చప్పుడయినది. తొలుత నా దృష్టి పథమునఁ బడు వ్యక్తి పురుషుఁడో, స్త్రీయో!

బన:— (వీరాబాయిని జూచి స్వగతము) ఆహా! చిరకాలము నుండి నన్ను వేధించు నా యాశాదేవతకు నేడు గదా ప్రతిష్ఠ. సమర్థులగు నా భటులు ఢిల్లీ నౌరోజోత్సవార్థమై పోవు యీ వీరాబాయిని బంధించి తెచ్చి నాయంటఁ జేర్చిరి. చిత్తూరి రాచటికమునకుఁ దోడ్ పొందర్యవతి నాకు లభించినచో స్వర్గభోగము నా దృష్టికి రేణు కల్పక మగును. (పలుకరించెదను.) దేవీ! నీసుందర స్వరూపము నకు బానిస యగుచున్న బనబీర సార్వభౌముఁడు నీ విలాసము నాశీర్వాదించు చున్నాఁడు.

వీరా:—(తత్తరపడి లేచి తనలో) అకటా! యీ కాముకుఁడు నన్ను బలాత్కరించునా! (ఊపముఖయై ప్రకాశముగా)

ఓరీ ! ఛండాలుడా ! దూరముగా నుండుము. లేనిచో నీప్రాణములు నీకు దక్కవు. మగనాలినగు నన్ను మానభంగము చేయనెంచిన నీ కుత్తుక నుత్తరించుట కీబంధకములు ప్రతిబంధకము లగుచున్నవి.

బన:—(ఆశ్చర్యపడి తనలో) ఏమి ! యీమె ధైర్యము. (ప్రకాశముగా) సుందరీ ! కోపింపకుము. నేను నిన్నేమియును జేయను. నీతో ముచ్చటించి నా యభిమతమును తెలియఁజేయుటకై నిన్నిటకు దెప్పించితిని.

వీరా:—దుర్మార్గుడా ! నాతో ముచ్చటించు స్థలమంతః పురమా ? సభర్తృకలతో పరపురుషుల కేకాంత సంభాషణ మేమి ?

బన:—ఓ కాంతామణీ ! నన్ను తూలనాడకుము. నేను సార్వభౌముడను.

వీరా:—ఛీ ! ఛీ ! జారుడా ! నిన్ను తూలనాడుటయే కాదు. ఈ బంధకములే లేకున్న నీనెత్తుట నోలలాడియుందును. నన్ను విడువుడు. పురుషవేషముననున్న యో యాడుదానా ! నీ సార్వభౌమత్వము మమ్ముబోటి పతివ్రతల మానభంగ ప్రయత్నమునకా యుపకరించుచున్నది ?

బన:—రమణీమణీ ! క్రింగంట గొంగిలించి మీదట దూషించిన నా కింపుగా నుండును. కల్యాణీ ! ఇటుచూడుము. ఈ పాపిష్ఠి యుదయసింహుడే నిన్ను వివాహమాడకున్న నిక్కముగా నేనే నిన్నుఁ జేపట్టియుందును. నిన్ను నేను

పిన్ననాటినుండి కోరియుంటిని. ఈ యనురాగము కొత్తది కాదు. నీతండ్రి నన్నొకమారు మీయింటి కాహ్వానింపగా విందు గుడుచుచు పరిహాసముగా నిన్ను నా కిమ్మని యడుగ నెల నవ్వునఁ బదునుబెట్టిన నీ వాల్గంటి చూపు టీటె నా తొమ్మిదఁ గ్రమ్మలేదా? జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనుము. ఆ వలపుగాయము మానినదనుకొంటివా? దిరిసెనపుఁ బూవును బరిహసించునీ నెమ్మేని మార్దవమునకు, ముత్తైపు నీటివలె ముద్దుగురియు నీ విలాసమునకు నుదయసింహుఁడ పట్టభద్రుఁడు? పట్టభద్రుఁడే యగునుగాక. నన్ను వంటి యనాది బంధువున కొక్కగడియ భిక్షచేయు టనుచితమా? భిక్షుకునియెడ నింత కఠినముఁ బూనరాదు.

వీరా:—ఓరీ! నీ కాముక ధర్మములు గరితలకడ నుపదేశింప కుము. ఈ యవినీతి పాండిత్యమును వెల్లడించి యెన్ని కుటుంబముల కెసరువోయ నుంటివి? ఈ విషయము నా భర్త విన్నచో నీరక్తముఁ ద్రావకమానఁడు.

బన:—(నవ్వి) ఏమేమీ? నీ భర్తయూ! ఆ పిరికి యుదయ సింహుఁడు. అవునుగాని పతివ్రతలమని చెప్పుకొను నీవంటి స్త్రీలు కేవలము బుద్ధిహీనలై యనర్హులగు భర్తలయం దభి మానమును వదలక మాబోటి వీరుల నలక్ష్యముచేయుట నా కాశ్చర్యముగానున్నది. ఆ యుదయసింహుఁడు చంపు వాఁడును నేను చచ్చువాఁడనా? కామిసీ! నీకడ దీనా లాపము లాడినంతమాత్రమున చిత్తూరు రాజు నెంతలో వ్యర్థునిఁజేసితివి?

ప్రథమాంకము

వీరా:—నీవు పరాక్రమవంతుడవే యగుదువుగాక. ఇందె
వరి కానశ్యకము. నాపతి పిరికివాడ? ఆడుదానికి వెఱచి
కట్టుకట్టించి తెచ్చిన నీవు ధీరుడవా?

బన:—ఆ ఏమంటివి? నీకు వెఱచి బంధింపలేదు. నీవు స్వహ
త్యకు బాల్పడెదవేమోయని.

వీరా:—ఆత్మహత్య చేసుకొనుటకు నే నబలముగాను; సబలను.

ఉ. పాపుల రూపుమాపు ననవద్య పరాక్రమ పాండిత సము
ద్దీపిణులీ చిత్రోద్గడ సతీమణు నీవు నెఱింగి యుండు నీ
కాపురుష ప్రయత్నమునకై ఫలమిప్పుడ చూపుదాన నో
రీ పర కామినీహరణ ! యించుకనన్న వదల్చిచూడమి !

బన:—అట్లయిన వధింపుము. స్మరశీలీముఖములచే సగముచచ్చి
యేయుంటిని. ఆ కొడు పూర్తిజేసి పుణ్యముఁ గట్టు
కొనుము. (అని చేరబోయి) కట్లువిప్పుదురా?

వీరా:—నీవునన్న ముట్టుకొనకుము.

బన:—సరే. ఓసీ, దాసీ! యిరురముక్తి.

(ఒకదాసీ ప్రవేశించును.)

బన:—ఆకట్లు విప్పుము. (దాసి కట్లువిప్పును)

బన:—నీవికపోముక్తి. (దాసి నిష్క్రమించును.)

బన:—అదిగో ఖడ్గము (అని తలయొడ్డును.)

వీరా:—(కత్తి నెత్తి నలుక బోయి శాంతించి) ఛీ! ఛీ!
మోహంధుడయిన వీడు మిక్కిలి హీనతకు లోనగు

చున్నాడు. (ప్రకాశముగా) ఓ కాముక చక్రవర్తి! నిన్ను కరుణించితిని యింతనుండి బుద్ధిగా ప్రవర్తింపుము.

బన:—(సంతోషమునభిసయించుచు) ఓప్రణయలక్ష్మీ! నీవే కరుణించినచో నాకు బుద్ధిరాకుండునా? ఒరులనాశింతునా? నీకీరాజ్యమునంతయును గట్టిపెట్టెదను. దేశముతోఁబాటు నన్ను బాలింపుము. నీపాద సంవాహనమున శరీరయాత్ర గడపికొందును. ఇప్పుడే నాకిరీటమును ధరించి నన్నుశాసింపుము. ఈదేహమునీయది, నీపై నీగ వాలనీయను. నీసౌఖ్య వైభవవల్లభ్యార్థమై దివారాత్రులు తపింతును. ఈహేమ దోలికలనూగుచు, నీపూవుదోటల విహరించుచు నీయాన ర్థ్యమణి భూషణదాల్చి నానందకంధి నీదులాడుచు మహా రాజ్యవగుము. నీసెలవైనచో నేటిరాత్రి నీపతిని

వీరా:—(మహాకోపమున) ఓరీ! ఏమనుచుంటివి? నాపతి నేమి చేయుదువు. కలుషకర్మరా! ఈమారుపలికిన నీ నాల్క శతధా భిన్నములుగాకపోదు. నీ రాచటికము, నీసామ్రాజ్యము, నీయున్నత విభవము మానవతులకు తృణ ప్రాయములు. కరుణించితి నన్నపదమున కెంతవ్యాఖ్యానము వ్రాసితివి. దాసీకుల సంజాతుడవయిన నీకు రాజపదవి లభించుటచేఁ గన్నులు నెత్తి కెక్కినట్లున్నది. జాగ్రత్త. (అనికత్తి సారింపుచుండును.)

బన:—(రౌద్రమూర్తియై) ఆ నేనెంతబ్రతిమాలినను సాటి చేయక నోటికి వచ్చినట్లు ప్రేలుచుంటివి. ఓసీ నీకిప్పుడు దిక్కవ్వరు?

ప్రథమాంకము

ఉ. సామముచేత నాకిటవశంబడవయ్యెడ వన్నయాసమై
నీములుకుం గురూక్తులు గణింపమిఁ గ్రొవ్వి తిరస్కరింతువే
భామిని ! చూడుమింక బలవంతముగాఁ బయికొందువేడుకొ
మ్మేమగఁడడ్డమో తెలుపవే గురుమీనవిలోచనీ మణి !

(అని పైకిఁబోవ వీరాబాయికత్తి విసరుచు)

వీరా:—ఓరోగీ ! బనబీరుఁడా ఈమారుచచ్చితివి.

(తెరలో)

ఓరోగీ మాతృద్రోహి ! అంబికా సమాన చరిత్రయగు
మావీరాబాయినా నీవాసిందితివి ? నీయహంకారమును
గుండమున ప్రవేల్చెదను. నిలువుము. (అని తలుపులు
పగులగొట్టి జయమల్లు ప్రవేశించును.)

బన:—(తెరపడుచు) మోసమువచ్చినది. నేనికఁ బాటిపోయె
దను. (పాటిపోవును.)

(అవనికపడును.)

రెండవరంగము

(నీను - ఢిల్లీ పురము నారోజోత్సవ రంగము)

(కురంగియను చాలికత్తెతో స్త్రీవేషధారియై అక్కకు ప్రవేశించును.)

అక్క:—(దిక్కులు వెదకుచు) కురంగీ ! నేటి యుత్సవమునకు
జయపురాధీశ్వర పుత్రి మధురాదేవి వచ్చినదని తెలిసినది.
నీనేర్పు నెఱపి యెట్లని యా లతాతన్విని నాకడకుఁ దేవల
యను.

కుర:—చి త్తము, నేనుపోయివచ్చెదను. మీరిందుండుడు.

(అని పోవుచుండ)

అక్క:—(పిలిచి) కురంగీ! యొక్కమాట; యిటురమ్ము.
మాటలమధ్య పాదుషాయని పొరబాటున బలికెదవేమో?
అవునుగాని పేరడిగిన నేమనిచెప్పెదవు?

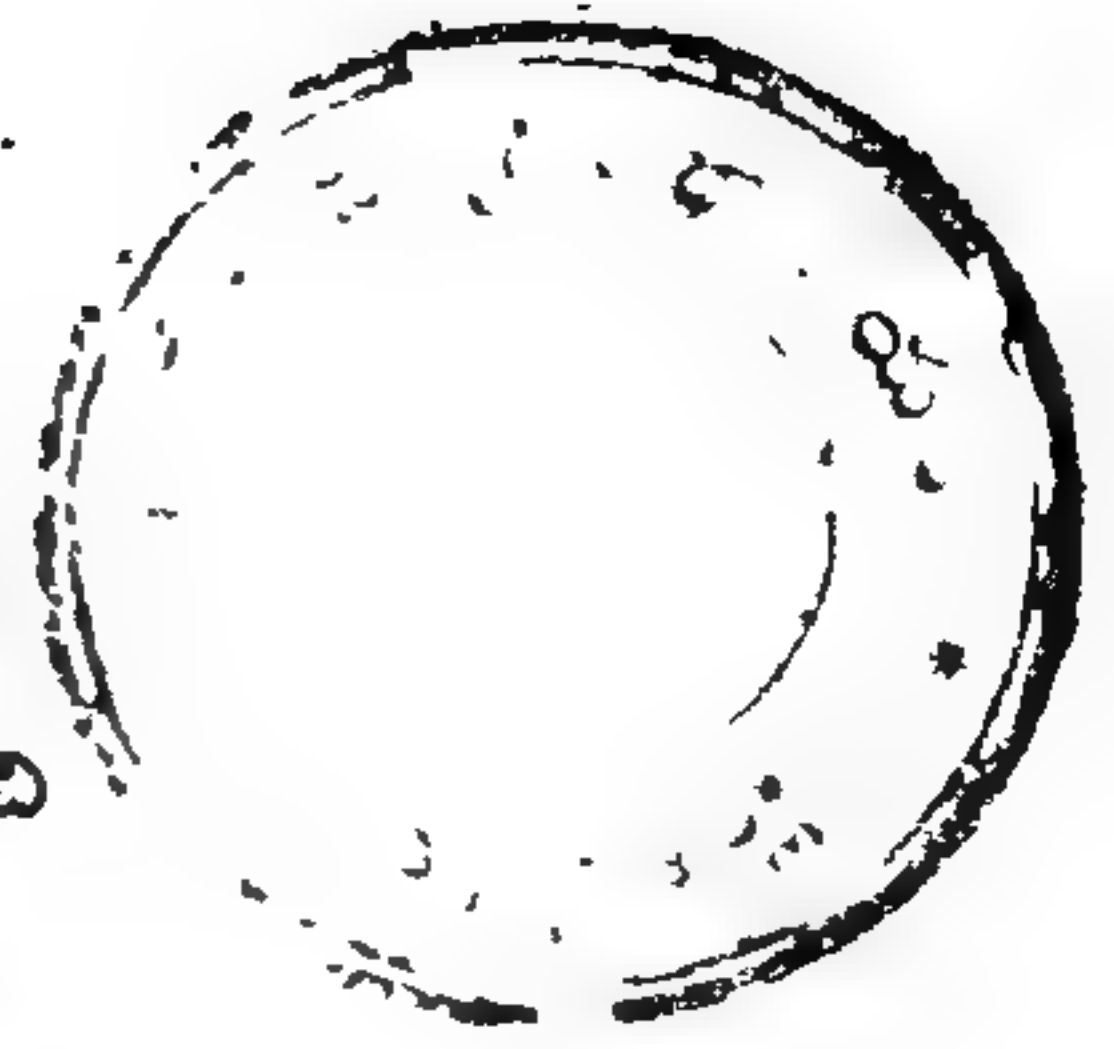
కుర:—మారాణిగారని చెప్పెదను.

అక్క:—సరోజనీదేవియనియు నుత్సవదర్శనార్థమై దక్షిణదేశ
మునుండి వచ్చినదని చెప్పుము. పొమ్ము.

కుర:—సరే!

(కురంగి నిష్క్రమించును)

అక్క:—(తనలో) మొన్నటి యుద్ధమున జయపురపతి నాకుఁ
బాదాక్రాంతుడై నాకుఁ గూతునిచ్చెదనని వాగ్దానమిచ్చె.
ఈ వివాహము హిందూముసల్మానుల మైత్రి కెంతయు
ననుకూలించును. ఈ హైందవ బాంధవ్యము నాకీర్తికి
వన్నెబెట్టకపోదు. నా జీవన మనేకుల కాదర్శప్రాయమై
నూతనజ్ఞాన జ్యోత్స్నఁ బ్రకాశింపఁజేయఁ గలదు. నేఁ డీ
కన్యతో భాషించి హృదయమును బరీక్షించెదను. (తొంగి
చూచి) అదిగో! ఆవచ్చెదనది మధుర; భళి! భళి!
కురంగీ! నీవేచమత్కారిణివి? ఓహో! ఈ ముగుదసోయగ
మెంతరమణీయముగా నున్నది. ఈ రమణీమణిని నాకు
బట్టపుదేవినిగా నొసంగనున్న సూర్యభగవానునకు సహస్ర
నమస్కారములు.

గీ. మరుని చిగురాకుఁగ త్రిని మచ్చరించు
ముదితనెవ్వేని సౌందర్యమున జనించి
మా పరమపుణ్యవశత ధిస్తీ పురానఁ
బారుచున్నది క్రొత్త లావణ్యగంగ.

నేనిట దాగియుండి యీమెపలుకు లాలించెదను.

(అని యొకచోట నక్కీయుండును.)

(కురంగి మధురాదేవితో ప్రవేశించును.)

కుర:—అమ్మా! మీరిందుండుఁడు. నేనుపోయి మాదేవిగారిని
బిలుచుకొని వచ్చెదను. (కురంగివెళ్ళిపోవును.)

మధు:—(స్వగతము) ఆహా! యీ ధిస్తీపుర వైభవంబు నేమని
తలంతును. ఇదికదా హస్తిన. పాండవేయాది వీర భుజాభి
రక్షణంబై, శ్రీకృష్ణ భగవానుని పాదవిన్యాసమునఁ
బవిత్రవంతమై, వ్యాసకావ్యామృత వృష్టియందు
మునిఁగితేలి భరతవర్షమునకు నిరంతరయశము నార్జించిన
నగరరాజమును నేఁడుగదా కనులారఁ గాంచితిని. ఈ పుర
పాలకుండగు నగ్బరుచక్రవర్తి కడురూపవంతుఁ డనియు,
శూరాగ్రేసరుఁ డనియు వినియుండును. మాతండ్రి నన్నీ
తేని కీయనున్నాఁడట. చిత్తరువున నా మహానుభావునిం
జూచుటాది నామనంబేలనో పాదుషాయందు లగ్నమైనది.

అక్క:—(వెడలివచ్చి) దేవీ! ధన్యుడనైతిని. (తిరిగి దాగియుం
డును.)

మధు:—ముఖాముఖంజూచు భాగ్యము లభింపదాయను నాస
చేత నుత్సవదర్శన మిషచే నిటకుఁ జనుదెంచితిని. నాకా
సుందరపురుషుని దర్శనమెల్లు కల్గును. ఎవరితోఁ జెప్పు
కొందును. (కొంచెముతాళి) పరమ దయార్థపుండగు
పాదుషా నన్ను నిజముగా వివాహమాడినచో నా కేమి
కొదువ? అవధిలేనిసౌఖ్య సామ్రాజ్యమును హాయిగా
ననుభవింపఁగలను. కాని, యీ మతాంతర వివాహమున
సాటిగాజన్య కాంతలలో నా కపకీర్తియని విచారించెదను.
(తలయూచి) నిష్కళంక ప్రణయదేవత వధూవరుల నిరు
వురిని వశీకరించినపు డెక్కడిమతము? ఎక్కడి కులము?
విద్యాకీర్తికాంతలు తమంతవలచి యక్కరుచక్రవర్తిని
వెన్నాడి తిరుగుచుండ నే నేల వెనుకీయవలెను? అజ్ఞాన
వాదులగు పూర్వాచారపరాయణుల లెక్కచేయనేల?
పురాణయుగమున నెన్ని వర్ణసంకర వివాహములు జరు
గవు? (పారజూచి) అదిగో! కురంగి తనరాణింగొని వచ్చు
చున్నది.

(అక్కరు కురంగులు ప్రవేశింతురు)

అక్క:—ముద్దరాలా! నీవు జయపురాధీశ్వరుని కుమారి
తవుగదా?

మధు:—అవును. మీరు నన్నెఱుంగుదురు?

అక్క:—(కొగిలించుకొని) మధురా! ఎంతలో పెద్దదానవయి
తివి? నీవు మూడేండ్లదానవయి యుండగా నాపతితో

తీర్థయాత్రార్థమే పోయివచ్చుచు నేను మీయంటనొక
వారము బసచేసితిని. అప్పుడు మీయన్న మానుసింగుఁడే
డేండ్లవాఁడు. నీవు నన్ను గుర్తింపజాలవు. మధురా! మీ
జననీజనకులకు నేమమా?

మధు:—నేనిటకు వచ్చియుంటినని మీకెట్లు తెలియును?

అక్క:—నేను నుత్సవమునకే వచ్చితిని. నేటి యుదయమున
నీ మేనాబోయీలు మా కురంగితో ముచ్చటించుచుండ
జయపురమును మాటవిని యందొకనిఁ బిలిచి నీరాకను
వారివలనఁ దెలిసికొంటిని. మధురా! నాకొకముద్దిముక్త.
చిన్ననాఁడు నిన్నుమోసి ముద్దులాడినదానను నన్ను
పరాయి పడఁతినిగాఁ దలంపకుము. (అని కొగిలించుకొని
ముద్దు బెట్టుకొనును.) మధురా! నీకు వివాహమెప్పుడు
నిశ్చయించిరి? ఎవరికిచ్చెదరు? నీపెండ్లినాఁడు నన్ను
బిలుపుమని మీతల్లితోఁ జెప్పితిని. నేనుతప్పక వచ్చెదను.

మధు:—(సిగ్గు నభినయించును.)

అక్క:—మధురా! యిక్కడ నెవ్వరునులేరు. సిగ్గుపడకుము.
నేనును నీకుఁ దల్లివంటిదానను. మధురా! చెప్పవా?

మధు:—అ...క్క...రు... (అని గోళ్ళు గిల్లుకొనును.)

అక్క:—(తనలో నవ్వుకొని కోపముతెచ్చుకొని) ఎవరికీ!
అక్కరు చక్రవర్తికా? మహమ్మదీయునకా? అయ్యో!
అయ్యో! యిదేమివింత? నాతో పరిహాసమాయేమి
మధురా?

మధు:—అమ్మా ! పరిహాసముకాదు వాస్తవమే ?

అక్క:—

ఉ. కొంకక యాలఁజంపిరిను క్రూరతురుష్కులె రాచవారి వి
య్యంకులు నేటినుండి యకటా ! యియొక్కడి చిత్రగాథ ! యో
పంకజలోచనీ ! ధరణిపై రసపుత్ర యశోంబురాశి ని
ట్టింకులు నేయ నీజనకుఁ డెక్కడదాపరమయ్యె నియ్యెడన్.

ఛీ ! ఛీ ! కులభవ్యవయిన నీతో భాషించుట మహా
పాతకము (అని పోవుచుండును.)

మధు:—(తిరుగఁబిలిచి) అమ్మా ! శాంతింపుము. నా యభి
ప్రాయమును పూర్ణముగాఁ దెలిసికొని మీదట కోపింపుడు.

అక్క:—తురక చుట్టటిక మేకదా ? నీ యభీప్సితము.

మధు:—అయిననేమి ?

అక్క:—తురక వానిం బరిణయమయిన నీకు సాటివారిలో నప
ఖ్యాతిగదా ? నీకేకాదు మమ్ముతోంట కెల్లరకును తల
వంపులుగదా !

మధు:—(తనలో) ఈమెకు నా నైర్మల్య హృదయ నిశ్చ
యమును వెల్లడించెదను. (ప్రకాశముగా) అమ్మా ! నీ
పలుకులు నిక్కువములేకాని యీ వివాహ వ్యాజమున
నేనొక నూతనధర్మమును లోకమున వెలువరించి కొండొక
ఖ్యాతిని గడింతునని విశ్వసించుచున్నదాన. కాకున్నను
అక్కరుచక్రవర్తి దయా గాంభీర్యపయోనిధి యనుటయు,
పరాక్రమ గాంగేయుడనియు విన్నదాది నామనం బా

యసతో నేకీభవించినది. ఈ ప్రణయబంధమునుండి నేను
కలువడజాలను. దాచనేల! వినుము. శరీరములు మార
ములయి యున్నను యొండొరుల కౌగిలించుకొంటిమి.
ముద్దాడికొంటిమి. నిక్కముగా నేనాతనిదానను, చక్రవర్తి
నావాఁడు. నీవంటి వెడగువాదుల బోధలకులొంగి మా
జననీజనకులు నన్నుఁ దనకీయ తెగింపకున్నను నేనే స్వయ
మాగావచ్చి పాదుషాపాదము లాశ్రయించెదను. నన్నడ్డు
పెట్టువారెవ్వరు?

ఉ. ఆయన సార్వభౌముఁడు మతాంతరుఁడేయగుగాక సంతత
న్యాయవిదుండు, సంగరధనంజయుఁడట్టి మహానుభావు న
న్యాయముగా తిరస్కృతి యొనర్పకుమమ్మ! సరస్వతీమహా
నాయకుఁడస్మదీయ వదనంబున వ్రాసినయంతతప్పు నే?

అకృపః—(తనలో)

ఆహా! యీయనవద్యగుణాకర, యీపవిత్రప్రణయవిగ్ర
హము, యీ యదంభతత్వ విద్యాకల్పవల్లిక నిక్కముగా
నాసొమ్ము. ఈ జ్ఞానయోగినీలోచనప్రపంచమున శుద్ధ
సాత్త్విక తరంగిణులు ప్రవహించు చున్నవి.

సీ. కులమత ద్వేషము ల్లోరభూతంబులై
యొండొంటితోఁ బోరుచుండినపుడు
పరుల సంపదలకో ర్వనిస్వాభిమానంబు
కారము మిరియాలు నూరునపుడు
అఘముకల్పనఁజేయు నపకారదేవత
స్వేచ్ఛగా రాజ్యము నేయునపుడు

కూటికై పడియుండు కుక్షింధరిత్వంబు

మితిమీరి తనువులమ్మించునపుడు

గీ. ధర్మదేవత మూడుపాదములుదునిగి

యొంటిపాదాననల్లాడు చుండినపుడు

ధరణి విజ్ఞానమునకెందు తావులేక

యీ సరోజాక్షి నిట్లాశ్రయించెనే మే!

ఈమెపలుకులలోని సుధామాధుర్యము నన్నింకను విషమ పరీక్షకు బురికొల్పుచున్నది. (ప్రకాశముగా) మధురా! నీ యపూర్వ నిర్మాణగాఢాప్రపంచమున నాకు దిక్కు దోచుటలేదు. నీతో వాదించుటకును విరమించుటకును నాడెంద మీయకొనకున్నది. పోనిమ్ము యొకవేళ పాదు పాదే—నీవు ముమ్మారు ముద్దుగొన్న పాదుషా....

మధు:—(ఉలికిపడి జులజులఁజూచి) ఎప్పుడు ముద్దుగొంటిని అమ్మా! నీవు నన్నుడికింప సాగినట్లున్నది.

అక్క:—ఇంతకుముందు నీవు చెప్పలేదా?

మధు:—ఓహో! అది నా హృదయ చుంబనము. దానిని ప్రత్యక్ష చుంబనముగా లెక్కచేయుచున్నావే?

కుర:—(జనాంతికముగా) ఈ వెట్టిపడుచున కింకను భ్రమ తొలంగనట్లున్నది.

అక్క:—మధురా! హృదయమున ముద్దుగొన్నదానవు ప్రత్యక్షముగా నయిన ముద్దాడకుందువా? ఈ యుత్సవ కాలమున నదియును జరిగియే యుండును. ఏమో యెవ్వరెఱుఁ

గుదురు. ప్రయాసపడి ఢిల్లీకివచ్చినదాన వా రవంతకు వెనుదీయుదువా ?

మధు:—(తనలో) ఓహో ! ఈమె నన్ను మెల్లగా పరిహాస రంగమున బ్రవేశపెట్టుచున్నది. (ప్రకాశముగా) అమ్మా ! మీతో మర్మము విడిచి భాషించుటచేత నన్ను చులకన జేసితిరి. మీ ప్రసంగమునుబట్టి నాగుట్టు బయటబెట్టవచ్చిన టక్కరి రాచపడంతివలె తోచుచున్నది. కానిండు.

అక్క:—(నవ్వి ముద్దుబెట్టుకొని) మధురా ! మీ తల్లిదండ్రు లతో నాకుఁగల చనవున నింతగా మాటలాడ సాహసించి తిని. నీ వేమనుకొనకుము. రేపు నేను లేని పెండ్లి నీకు జరుగుచా ? నీ తల్లి నేనులేక నీ వివాహ ప్రయత్నము చేయునా ? మధురా ! యింతకుఁ బాదుషా దర్శనము లభించినదా ?

మధు:—ఈ స్త్రీ మండలమున నతని దర్శన మెట్లుగలుగుచు ?

అక్క:—అట్లయిన నీ ప్రయాసము వ్యర్థమే ? మధురా ! నీ కొక యుపాయముఁ జెప్పెదను వినుము. ఈ కురంగిని ప్రార్థించినచో నీకాతని నెట్లయినఁ జూపఁగలదు.

మధు:—కురంగి కెట్లు సాధ్యము.

అక్క:—కురంగి నాదాసికాదు; పాదుషా దాసి.

మధు:—(కురంగినిబిలిచి) ఔనా ! మరి నాతో నసత్యమాడి తివేమి ?

కుర:—అవునమ్మా ! నే నసత్యము పలుకలేదు.

మధు:—సరోజినీ దాసి నంటివే ?

కుర:—అవును. ఇం దసత్యమేమున్నది. సరోజినీదేవి ఎవరను
కొంటివి ?

మధు:—ఎవరు ?

కుర:—పాదుషాచెల్లెలు. మీ రీమె దర్శనముచేసిన పాదుషాను
చూడనవసరములేదు. స్త్రీ పురుషభేదముతప్ప వీరిరువురు
నొక్కరూపే.

మధు:—(విభ్రాంతిపడుచు తనలో) ఆహా ! నేనెంతగా వంచిం
పబడితిని. ఈ పన్నుగడ పాదుషా కల్పితమో మరేమో
తెలియదు.

ఉ. ఈమె పగాయిరాజహృదయేశ్వరిగాఁ దలపోసి మన్మథో
ధామమునంగు గుప్తముగ దాచినమర్మము వెల్లడించి యే
మేమువచించితిన్ హరిహరీ ! యిపుడేమని తప్పకొందు యీ
(కొంచెము సంశయించి) ..

చామ, స్వరంబునందుఁ బురుషత్వ మొకింత తులంగలించెడిన్.

కాకున్న నగ్బరుచక్రవర్తికిఁ జెలియండు కలరా ?

(సరోజిని కురంగిచెవిలో నేమోచెప్పును.)

కుర:—(చేరవచ్చి) అమ్మా ! ఈమాటలు నిజముగా విశ్వ
సించితివా ? మాదేవిగారు పరిహాసమున కట్లనిరి గాని
పాదుషాకు చెల్లెండుగలరా ?

ప్రథమాంకము

అక్బః—(సమీపించుచు) అయ్యో! పిచ్చిమధురా! నేను
పాదుషాచెల్లెలునుకాను (అని పట్టుకొనబోవ మారముగా
బోయి)

మధుః—నీ వెవరయిననుసరే! నన్ను ముట్టుకొనకుము.

అక్బః—ముట్టుకొన్న నేమి?

మధుః—ఏమో నీచరిత్ర నాకు సందేహముగా నున్నది.

అక్బః—మధురా! నన్ను విశ్వసింపవా! నావంక చూడుము.

మధుః—విశ్వసింపను.

అక్బః—ముమ్మాటికి.

మధుః—ముమ్మాటికేకాదు, వేయిమారులకు.

అక్బః—అట్లయిన నేనే పాదుషానైనచో నింతకుముందు జరి
గిన కౌగిలింతలు, ముద్దులు నేమగును.

మధుః—స్త్రీలు పాదుషాలెట్లగుదురు?

అక్బః—(నవ్వుచు) నీభుజనమోహన సుందరవిగ్రహమునకు
దాసుడై యక్బరు నిజముగా స్త్రీయేయయినాడు.
(అని స్త్రీవేషమును ధీసివేయును.) మధురా! మరొక
ముద్దిమ్ము.

(మధుర ఆశ్చర్యబిడియములతో నవ్వుచు నిష్క్రమించును.)

అక్బః—కురంగీ? మనమిక పోవుదమురమ్ము.

(అక్బరు కురంగులు నిష్క్రమింతురు.)

మూ డ ప ర ం గ ము

(నీను—ఉదయసింహుని సభామందిరము)

(ఉదయసింహుడు, బేదునూరు జయమల్లుడు, మంత్రి, పీఠముల నలంకరించి యుందురు.)

ఉద:—బేదునూరు మహీతలేంద్రా! చిత్తూరు వీరులు నాకుఁ బ్రసన్నులై సమర్పించిన రాజ్యలక్ష్మీకన్న దురాత్ముడగు బనబీకుని చేజిక్కిన నా సతీ మానసంరక్షణముచేసి నా కర్పించిన నీయుపకార ముత్తమోత్తమముగాఁ బరిగణించుచున్నాఁడ. నీకు నేను జన్మాంతముఁ గృతజ్ఞుడను. నేటికి నా చిత్తమున శాంతి నెలకొనినది. అభిమానధనులగు మన రాజ్యప్రజల కింపుసేయు సత్పరిపాలనమున కుద్యుక్తుడ నయ్యెదను. కాని ఢిల్లీ పురాధీశ్వరుండయిన యగ్భరు చక్రవర్తి చితోడుపైఁ గన్నువేసినట్లు తెలియుచున్నది. కలనైనఁ దనరాజ్యమునకుఁ గీడుతలంపని మనపై నేనెపమున నెత్తిరాగలఁడు.

జయ:—పాదుషా ధర్మజ్ఞుడు. నిష్కారణముగా కయ్యమునకు నిలువఁడు. కాకున్న నా సేతుహిమాచల పర్యంత మహీమండలము నేకచ్ఛత్రముగాఁ బాలించు చక్రవర్తి యీ కొద్దిరాజ్యము నభిలషించునా?

మంత్రి:—మీరట్లనకుఁడు; రాజుల రాజ్యతృష్ణ కంతమెక్కడిది? స్వాధీనములుకాని రాజ్యములపై చక్రవర్తులకు వలపు మిక్కుటము.

ఉదా:—(యోజించి) మంత్రీ ! మరచితి. మరచితి. రాజ్యభ్రష్టుఁ
డయిన బనబీరుఁడుండలేదా ? ఆతఁడీమధ్య ఢిల్లీకిఁ బోయె
నని తెలిసినది. ఘాతుకమతియగు బనబీరుఁడు పాదుషా
యొప్పిత మీఁడేరుట కేవేని విగత నాటకమును సృష్టింపఁ
గలఁడు. మాయా కల్పనమున నతఁడద్వితీయుఁడు.

జయ:—ఉదయసింహమహీపాలా ! ఊమింపుఁడు. ఇది పిటికి
ప్రసంగము. బనబీరుఁడు ఢిల్లీకిఁ బోయినం బోవనిండు.
వేయిమంది పాదుషాలతోఁ గుట్రలుపన్నిన పన్ననిండు.
సహస్రనేత్రములతో చితోడు సంరక్షణముచేయు మము
బోటి వీరులుండగా ! యేల యూరక యులికిపడియెదరు?
అసంఖ్యసేనల కధిపతియగు నగ్బరునకోడి రాజ్యము నతని
పాలానర్పమనియా మీ సందేశము.

సీ. కుంభరాజారాజ కుంభి నిర్భయలీల
కారాడి చన్న కాంతారసీమ
రసపుత్రరక్త వర్షములు కౌల్వలుగట్టి
ప్రవహించినట్టి దివ్యస్థలంబు
పద్మినీదేవ్యాది భామామణుల నెల్ల
నాహుతిం గొన్నట్టి యజ్ఞభూమి
చెంగలించుచు భీమ సింగు సింగపుబిల్ల
గర్జిల్లియున్న సంగ్రామధరణి

సీ. శత్రురాజుల వదన దేశములమీద
దృష్టినిల్పని ఘనపురింధ్రలలామ
మిట్టి మనరాజ్యమునకు మందెన్నఁజేని
లేని దుర్గతి నూహింపకో నరేంద్ర.

ఉదా:—(తనలో) ధన్యోస్మి! ధన్యోస్మి! కుంభరాజా సంగ
రాజాది మహావీరుల భుజాస్తంభముల నెక్కిన చిత్తూరు
రాజ్యలక్ష్మీ నీకు దీర్ఘాయువగును గాక! అట్టి వీరాధివీరుల
వంశమున బిటికిమానిసినయి వుట్టిన నన్నెల వరించితివి.
ధీరుడగు జయమల్లుని వీరవాక్యములకు నా దేహ
ముప్పొంగుచున్నది. ఇతనినింక నిట్టి ప్రసంగమున దించి
వీని శౌర్యసైర్యములను బరీక్షించెదను. (ప్రకాశముగా)

జయమల్లు! నీవు పల్కినది వాస్తవమేకాని యెదిరి శక్తి
సామర్థ్యములను మన మరయవలయునుగదా? అక్కరుం
డఖండ ప్రజ్ఞానిధి. యొకపాటి రాజాతనిఁ గలన నోడింపఁ
గలఁడా? ఈమధ్యఁ బాదుషా నెదిరించిన రాజన్యలు
సామాన్య లనుకొంటివా? వారిగతియేమయ్యె! పాదుషా
మనపై కెత్తిరాకున్నఁ జెప్పఁజాలను గాని వచ్చినచో మన
పని సున్న.

ఉ. సూర్యసమాన తేజుడగు జోదుసుమీ మొగలాయితేడు, దో
ర్వీర్యఖనుల్ జమాపతులు' వెన్నిడ పారడు మేకపోతు గాం
భీర్యము స్వప్నమందుఁ దలపెట్టని నిశ్చల ధైర్యమందరా
జుర్యులు బంటులట్టి విభవాధ్యునితోఁ గలహంబు నెట్లు నే ?

నీ పడుచుదనం బగ్గురుని సేనా విభవమును లెక్కనేయ
కున్నది.

జయ:— (స్వగతము) అకటా! ఈపిటికి రాజు నీశ్వరుడను
చిత్తూరున కేల సమకూర్చె. ఈతని కతమున రసపుత్రుల.

కెన్నెడు లేని కళంకము ముచ్చుచున్నట్లున్నది. ఒకవేళఁ బాదుషా దండెత్తివచ్చినచో యీ భీరుని తోనిగాఁగలిగిన మా సరదారు లెంతని పోరఁగలరు. ఈ శత్రుసాగవ్యముతో మా యోధులు నిరుత్సాహులు గాకుందురా? శృంగార వీరముల యపరాధతాదమగు వీరాబాయి వంటి పరమ పత్నివత కీతఁడెక్కడ దాపరించెను. ఇతనితో ప్రసంగము కోపకారణము (ప్రకాశముగా) రాజా! సమర మాసన్న మియిన బలాబలసంపదలు వెలునడక పోవు. తమరు మట్టుకు విమత స్తనమును జాలింపుడు.

మంత్రి:— వీరుఁడా! రాజేంద్రునివాక్యములు శత్రుస్తనములు కావు. ఇవియును విచారణీయాంశములే!

జయ:—(కోపమునమంత్రితో) పొట్టకూటికై ముఖప్రీతి కొడి గట్టగుము. రాజ్యాభిషిక్తుఁడయిననాఁడే రాజుగారికి పిటికి దయ్యమావహించినది.

ఉద:—ఔనొను. నాకు నిజముగా పిటికిదయ్యమేపట్టినది.

జయ:—ఏలినవారి సంశయమే ఫలించినచో;

ఉ. ఊపిరిగొంతులో నిలిచి యుండినఁజాలు మహీతలేంద్ర ధి
శ్రీపతిసేనలన్నతీమి! లీల చితోద్ధడ రాజ్యలక్ష్మిని
న్నిపరముంబొనర్చుటకు నేనొకరుండినెచాలువాఁడ బా
హు పటిమంబు జెప్పికొన నయ్యెభవద్భయకారణంబుగాన్.

(అని నమస్కరింప నుదయసింహుఁడు వీరముడిగి కౌఁగి లించుకొని)

ఉదా:—శూరాగ్రణీ! నీదేశభక్తికి మెచ్చితిని. నీవంటి విక్రమ
గాండీవుల నెందరినో కనిమన చిత్తూరు శాశ్వతకీర్తి నందు
గాక! నీమనస్థైర్యమును బరీక్షించుట కట్లంటినిగాని పాప
నంబైన రసపుత్రపంశసంజాతుడనయిన నేను కయ్యమునకు
వెళుతునా?

జయ:—పార్థివేంద్రా! అట్లయిన మారాజ్యము పూజ్యముగాక
పోదు. నేను ధన్యుడను. మాతల్లి వీరాబాయి వీరవత్స.
చిరకాలార్జితమగు రసపుత్రుల కీర్తిండిమ ప్రేజరిల్లును.

(అందరు నిష్క్రమింతురు.)

నాల్గవరంగము

సీను—(అరణ్యము)

(దుఃఖముఖుడై బసవీరుడు ప్రవేశించును.)

బస:—కటకటా! నా వంటి మందభాగ్యుడు విశ్వప్రపంచ
మున మరియొకడులేడు. వేదకు వెన్నిధానమువలె
చిత్తూరు సామ్రాజ్యము నాకు లభించినపుడెంత మిడిసిపడి
తిని. సుఖదుఃఖములయందు పూర్వ పశ్చిమ పర్వతముల
నధిష్ఠించితిని. (తాళి) ఆహా! ఎంత ద్రోహము. ఎంత
కృతఘ్నత. నా యువ్వులును తిని నాకొంప కెసరుబోసిన.
పాపాణ హృదయులగు చిత్తూరు వీరుల మహాపకా
రము నీజన్మమున మరువగలనా? తడిగుడ్డతో నా కుత్తుక
కురివేసి నన్నంతులేని విషాద పాతాళ గహ్వరమున

వేలాడవేటి, యుదయసింహునకు పట్టముగట్టు దుష్ట
 యత్న మీషణ్మాత్ర మెఱుంగనైతిని. ఈ వేదనారథము
 నన్నగాధకూపముల కీడ్చుకొని పోవుచున్నది. ఈ ప్రళయ
 వేదనా జంఝామారుత మెట్లు శాంతించును. దీనికి
 మార్గమేది? (తలయూచి) ఆ నీచుఁడగు నుదయసిం
 హుని సప్తత్రకశత్రముగా నిర్మూలించినగదా శాంతిం
 చును. ఆ పాపిష్ఠి పన్నాగాయి నాటిరాత్రి యా రాజపశు
 వును స్థలాంతరమున దాచకున్న నేఁడీ దుర్గతినాకురాదు.
 ఓసీ! పన్నాదాయీ! చిరకాలమునుండి చిత్తోద్గడపాలనా
 చక్రమును కౌశలముమెఱయ నడపుకొను నాకన్న
 గవ్వకుఁగొరగాని యుదయసింహునియందు నీకు దోచిన
 సుగుణమేమి? (పండ్లుగొట్టికి) కానిమ్ము. దీనికి ప్రతీకా
 రమే చేయఁజాలఁడా బనబీరుఁడు. (రాజనుద్దేశించి) ఓరీ!
 'యుదయసింహపశూ! నీ నెత్తురుబొట్టు నాలలాటమునఁ
 దళుకొత్తుటకు, నీ ప్రాభవంబు నేటిపాలుచేయుటకు, నీ నగర
 వైభవము భస్మరాసులలో నంతర్థానమందుటకు, నీయంతి
 పురమున భీమధూమము లుప్పతిల్లుటకు సమర్థంబయిన
 యభేద్య మాయావ్యూహమును పన్నుటకిదే నీ గర్భ
 శాత్రవుఁడు కంకణముఁ గట్టుకొనుచున్నాఁడు. నాహృదయ
 మున భయంకరముగా ప్రజ్వరిల్లు పరాభవదవానలజ్వాలలు
 నీ పౌరకాంతల యశ్రుధారా వాహినీలగాని జల్లారవు.
 చిరకాలమునుండి చిత్తూరురాజ్యసౌఖ్యమును సప్తత్రమిత్ర
 బాంధవంబుగా చూరలాడు నన్ను మహారణ్యములపాలు

జేసితివి. నిరయుండవై నాచిత్తము నగల్చితివి. నా జీవన
చరిత్రనేటితో నంతరించుగాక! సర్వలోకములు నన్నాచం
ద్రార్కము బ్రువ్వదిట్టుగాక! కాలయముఁడు నన్నగ్నిగంధక
కుండములనిడి దహించుగాక! ఏమయిననగుగాక. కాక
పోవుగాక, యొకవిషాద నాటకము నకు భరతవాక్యములు
పరింపవలె. నో హోరావములు ప్రభవింపవలె! శత్రుక్ష
యముకావలె, నా కసితీరవలె! నాకింక రాజ్యమువద్దు,
సౌఖ్యమువద్దు, గౌరవముతో నాకుఁబలిలేదు, అభిమాన
మునకు నాకుఁ గడుమారము, ఆహారనిద్రలు నిమిత్త
మాత్రములు, విశ్రాంతిఁ గోరను, నిక్కముగా నేటినుండి
బనబీరుఁడు లేఁడు. ముమ్మాటికిలేఁడు. పూర్వము సార్వభౌ
ముఁడనున బనబీరుఁడిప్పుడు దాసుఁడు. నా హృదయసిం
హాసనమున ప్రతీకారదీక్షకుఁ బట్టము గట్టుచున్నాను.
ఓ విరోధమా! నా మధురమోహన ద్వేషమా! నాపై
రాజ్యమునేయుఁడు. ఈ మహాద్యమ స్యందన చక్ర సం
ఘట్టనమున నాకుమరణమే ప్రాప్తించుగాక. వెనుదీయను.
వెనుదీయను (కొంచెముతాళి) నేను కృతార్థుఁడనగు మార్గ
మేమి? (విచారించి) భళి భళి! చక్కనియూహ తట్టినది.
జయపురరాజు ఢిల్లీచక్రవర్తి కిటీవలఁబిల్లనిచ్చి చుట్టరికము
నెఱపెనని వినియుంటిని. మానుసింగు సుల్తానుకడ సేనా
నాయకుఁడని వదంతి. ఉదయసింహుఁడు మానుసింగును
దూషించి యగ్బరుని విరోధియగు మహమ్మదుఖానుతో
చెలిమి చేయుచున్నట్లు మృషావిషయములను సృష్టించి

ప్రథమాంకము

యమోఘమయిన విరోధమును రపులుకొల్పెదనుగాక.
ఇదియే నాయిష్టార్థసిద్ధికై దగిన సోపానము.

సీ. చిత్తూరు సామ్రాజ్య సింహాసనముక్రింద
విషమాగ్నిశిఖలుదృఢించునఱకు
యుదయసింహుని మేని ముగురు నెత్తురుజల్లు
బహుముఖంబులఁ జిందిపాటునఱకు
రసపుత్రశుద్ధాంత రామామణులఘోష
శ్రుతిమార్గయుగళంబు జొచ్చునఱకు
పడఁతివీరాబాయి పసుపుఁ గుంతుమసిరి
పుస్తెనోఁదెగి ముండమాయునఱకు

గీ. మృత్యుదేవత రణసీమ నెల్లకడలఁ
బీస్తుపెంటలపైఁ దాండవించునఱకు
దాయమన్నీలకుత్తుక ల్లోయునఱకు
నిశ్చయంబుగ నాకింక నిదురరాదు.

(నిష్క్రమించును.)

ప్రథమాంకము సమాప్తము.

ద్వి తీ యాం క ము.

ఒకటవ రంగము.

నీను—(ఉదయసింహుని శయనాగారము)

(నిద్రించు భర్త పాదము లొత్తుచు వీరాబాయి
శయ్యపై గూర్చుండియుండును.)

వీరా:—(స్వగతము) నేటికి మూడు దినములనుండి నా కుడి
కన్నదరుచున్నది. దీన మా కెట్టివిపత్తు వాటిల్లునోయని
హృదయము కలవర పడుచున్నది. ఓ పరమేశ్వరా!
నీసంకల్పమున మా భావి పరిణామదశకు శరణ్యమగునది
సుఖమో! దుఃఖమో!

నీ. పుట్టింపగలవు నిష్పకల కుప్పలమంట
దరిలేని జలధి మధ్యంబునందు
కల్పింపగలవు మేఘములేని పిడుగుల
నవధిలేనట్టి బ్రహ్మాండమందు
కావింపగలవు చిక్కని నుధారసధార
కోడైత్రాచుల యని కోరలందు
సృష్టింపగలవు దాక్షిణ్య పుణ్యగుణంబు
నలిగిన పురిటి బెబ్బులులయందు

గీ. తల్లి పిల్లలనడుమ నంతంబులేని
ఘోరతర విరోధము రవుల్కొల్పఁగలవు
చెలిమి చేయింపఁగలవు రక్షింపఁగలవు
యేమిచేయవు! నీచిత్త మెవ్వఁడెఱుఁగు.

ఎట్టి యాపదలకయిన నేను తల యొడ్డగలనుగాని
నా ప్రాణనాథునకుగాని నీవొసంగిన యాయొక్క మొగ
నలుసునకుగాని సంభవింపకుండఁ జేయుము. (భర్తనంకఁ
జూచి) మన్నాథున కంతలో నిద్రపట్టినది. నేనికశయనింతును.
(అని లేవబోవ)

ఉదః—(ఉలికిపడిలేచి) ఆ. ఆ. ఆ. చచ్చితి, చచ్చితి! ఓయీ
నన్ను చంపకుము, నేననపరాధిని, అనపరాధిని.

వీరాః—(భర్తను గొరిగించుకొని) నాథా! ఇదియేమి?
భయపడకుడు. నేను నీ యర్థాంగి నిందేయున్నాను.

ఉదః—(గడగడ వడకుచు దిక్కులు చూచుచుండును.)

వీరాః—మనోహరా! ఏమిప్రమాదము? ఇది మన శయ్యా
గరము. ఏమికలగంటిరి. అయ్యో! అయ్యో! ఇట్లువణ
కుచున్నారేమి? (దేహమంటి) మేనముచ్చెమటలుచిమ్మినవి.

ఉదః—ప్రాణేశ్వరీ, ప్రాణేశ్వరీ.

వీరాః—నాథా! సెలవిండు, నీసతీమణి నిందేయంటిసి.

ఉదః—ఒకవ్యక్తి! నాతోముప్పైఁ గూర్చుండి, “యోరోగీ!
యదయసింహా! యిదే కాచుకొమ్మ”ని పెద్ద బల్లెముతో
నాగుండెలో పొడిచినట్లు కలగంటిని. నాకల వ్యర్థము
కాదు. దీనికేమిగతి?

వీరాః—(తనలో) నాయపశకునమున కీ దుస్వప్నము దోహద
ముచేయుచున్నది. సహజముగా పిరికిమానిసి యగు నా
యాశ్మేశ్వరు నెట్లు ధైర్యపరపఁగలను.

(తెరలో)

ఉ. కూరములైన బాణములకుం బలిపెట్టెదరోరి నిన్న నీ
వారిని వారి బంధుగుల రివాజలోచనుఁ డడ్డమైన, ని
ద్రాఠినున్న నాయనుఁగు తండ్రిని దొంగవిధానఁ దాకి, దో
స్సారముఁ జూపవచ్చితివె ? చచ్చితివింక నశీక పోరుషా.

(వైపద్యమును జదువుచు పట్టారాణా ప్రవేశించును.)

పట్టా:—ఓరోరీ ! చోరుఁడా ! రసపుత్ర సింహాకిశోరము పట్టా
రాణా నీప్రాణముల నపహరింపక మానఁడు. నేటితోనీ
తల్లికి నీవు లేవు. (అని కోపదృష్టులు బ్రసరించుచుండ
వీరాబాయి చేరవచ్చి)

వీరా:—నాయనా ! ఇదేమిరా ! నీవేల నిద్ర లేచితివి ?

రాణా:—అమ్మా ! ఏఁడి మాతండ్రినిఁ జంపవచ్చిన బాని
సీఁడు ? వానినిదే నాకరవాల సర్పమునకు మృష్టభోజనము
గావించెదను. (వీరాబాయి యుదయ సింహులు ముద్దు
బెట్టుకొందురు.)

వీరా:—కుమారా ! రాణా ! ఇం దేవిరోధులునులేరు. మీ
తండ్రి వీరకలగని పలువరించెను. మాకే ప్రమాదమును
లేదు. నీవుపోయి పండుకొనుము.

రాణా:—చిత్తము. (అని రాణా నిష్క్రమించును.)

వీరా:—(తనలో) నానాథుని భీరుత్వవిచార మీవీరబాలునిచే
దొలఁగింపఁబడుచు నాకింతశాంతి నెలకొల్పుచున్నందుకు
భగవంతునకు నేను కృతజ్ఞును. (ప్రకాశముగా) మనో
హరా ! కలలు నిక్కునములుకావు. మీరిక శయనింపుఁడు.

ద్వితీయాంకము

ఉదా:—కాదుకాదు ప్రేయసీ! ఇది మనకేదో యనర్థకల్పనము చేయకపోవదు. నా కిప్పుడు బసబీరుఁడు స్మరణకు వచ్చుచున్నాఁడు.

వీరా:—(తనలో) కటకటా! ఈ పిరికి నాభ ర్తనువదలునట్లు లేదు. ఏమని ధైర్యముచెప్పఁగలను (ప్రకాశముగా) మనఃకాంతా! బసబీరుఁడేమి చేయఁగలడు?

ఉదా:—కుటిలచరిత్రుఁడగు వాఁడేదోమహాసంగ్రామముఁ దెచ్చి పెట్టఁజాలఁడా?

వీరా:—మనతోఁబోరి గెలుచు రాజెవ్వడు?

ఉదా:—లేడా; అక్కరు.

వీరా:—ఆ పాదుషాకు మనమేమి కీడుచేసితిమి? వచ్చిన రానిండు.

చ. తలకరురాజపుత్ర సరదామలు సోరులకో నరేంద్ర! య
గ్గలఁపుఘోరంగిగుండ్లు చురకత్తులునూ మనవీరు లింతకు
న్వలపలదాపల న్నిలుముపట్టి విలాసముడిందియున్న బా
కులకశనంబు జిక్కిననుకొండు భయంబుఁ దొలంగుడాత్మలోన్.

ఉదా:—(తనలో) ఆహా! ఈ సతీతిలకమున కున్న పాటి ధైర్యము నాకు లేదుకదా? ఛీ! ఛీ! యుదయసింహా! నీవువట్టి మంద భాగ్యుఁడవు. (ప్రకాశముగా) దేవీ! నీచిత్తదార్ధ్యమునకు నేను ముగ్ధుఁడనగు చున్నాను. (అని కౌగిలించుకొనును.)

వీరా:—ప్రాణప్రియా! నాదొక ప్రార్థనకలదు. దయతో నంగీకరింపుఁడు.

ఉదః—అవశ్యము చెప్పవలసినది.

వీరాః—మీకు సార్వభౌములరు. విశేషించి రసపుత్రకుల సంజాతులరు. రాజులకు పొంకమే భూషణము. పిరికి పదమును చెవినిబెట్టని మనరాచ కొలమునకు వన్నెదెచ్చి ధీరోదాత్తులరగుడు. నన్ను వీరపత్నినిఁ జేయుడు.

ఉదః—ప్రేయసీ! యెంతబేలవు. నాభయము నిజముని విశ్వ సించితివా? నిన్ను బరీక్షించుట కట్లంటిని. సమరసింహ ము లనం దగినక్షత్రియ యోధులకునికిపట్టయిన చిత్తూరున కధినాథుండనై నీవంటి వీరవనిత కాత్మేశ్వరుండనై వజ్ర కిరీటధారణముజేయు నేనా యుద్ధమునకు వెఱచువాడను వినుము.

ఉ. ఆలముసేయ నగ్బరు ధరాధిపుఁడొక్కడకాడు శత్రుభూ పాల సహస్రమొక్కపరిఁ బైకొనివచ్చిన భండనోర్విఁ గీ లాలతరంగిణు ల్జలజలం బ్రవహింపఁగవచ్చి పంచబం గాశ మొనర్తు సేవలను గంధగజేంద్ర సమానగామిసీ !

వీరాః—(నమస్కరించి) నేనిపుడు నిజముగా వీరపత్నిని. తెలియక యూహించిన న్నాయవివేకమును త్నమింపుడు.

ఉదః—దేవీ! మనమీ యరిష్టభంజనార్థ మీశ్వరపూజజేసి వత్తము రమ్ము.

(ఇద్దరు నిష్క్రమింతురు.)

రెండవరంగము

సీను - ఢిల్లీలో అక్కరుని సభామందిరము.

(ఆపుజులుఖాను, రాజామానుసింగు, అక్కరు,
పీఠముల నుందురు.)

అక్క:—కవీంద్రా! నాకు దామూదియగు మహమ్మదుఖానుఁడు పంజాబున హిందూయువతులను చెరబట్టుచు, దేవళముల బడగొట్టుచు, ప్రజాక్షోభము సేయుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. నారాజ్యమున సర్వమానవ సమానత్వమే ప్రధానస్థానము నలంకరించవలె. ఎట్టివేళలందుగాని, యేకారణమునగాని మతద్వేషము నెఱపు నజ్ఞానికి ద్వీపాంతరశిక్షగా శాసించితిని. ఈశ్వరసృష్టియందు మానవులెల్లరు సమానులే. ప్రతివాని కగ్రస్థాన మీయఁబడినది. హీనుఁడు, ఘనుఁడను తారతమ్యమే ప్రళయజాడ్యములను బుట్టించు క్రిములు. ప్రజాసౌఖ్యమును గోరనిరాజు నిర్భాగ్యుఁడు. ఇతఁడునాకు ప్రతిపక్షులగు రాజులను రణమునకుఁ బురికొల్పుచున్నట్లు వినుచుందును. నాసత్పరిపాలనము నకుఁ గంటకమువలెనున్న వీనిని మట్టుపెట్టకున్న నాకీర్తికి భంగముకల్గును.

అపు:—సార్వభౌమా! “జ్ఞాతిచ్ఛేదనలేనకిమ్మ”ని పెద్దలు పలుకుదురు. దీనికి భిన్నమేలకలుగును. నాటి పంజాబుయుద్ధమున దమరుచూపిన దయయే దీనికి హేతువు.

మాను:—(తనలో) సర్పమునకుఁ బాలువోయ విషముగదా వృద్ధియగును?

అక్క:-—కవీ! నీవు లేవు నేనలతో పంజాబునకు బయలు
దేరుము. మానుసింగు నిన్ను వెంబడించును.

(తె ర లో)

రాజా! యొకరాయబారి ద్వారమున వేచియున్నాడు)

అక్క:-—(అలించి తనలో) ఈతఁడాదంఖానుడు పంపిన బంటు
(ప్రకాశముగా) ఓరీ! లోన బ్రవేశపెట్టుము.
(ఒక తురకబంటు ప్రవేశించి నమస్కరించును.)

అక్క:-—ఓరీ! మాశ్వాస్తాంతమున నేమిరావార్త? జయ
మెవరికి?

భటు:-—సర్కార్, మన్ని జయం.

అక్క:-—బాజ్ బహదూరు వశుఁడయ్యెనా?

భటు:-—ఆరాజ్జి పట్టి బందిచేసినాం.

అక్క:-—ఆతని నేమేని హింసించిరా? మనవారు?

భటు:-—లేదుసర్కార్. లేదుకాని,

అక్క:-—కాని ఏమిచేసితిరి?

భటు:-—ఆ రాజ్ భార్యాకి అయ్య కుషిచేసినాడు. దాన్ని
అమ్మా కోపంచేసి హిసం తిని చచ్చిందిసర్కార్.

అక్క:-—(చెవులుమూసికొని) హరిహరీ! దుర్మార్గుఁడెంతపని
చేసినాడు. ఆపతివ్రత నన్నెంత దూషించెనోకదా!

అవు:-—(తనలో) తొలుతనుండియు నీ యాదంఖానుని స్త్రీ
లోలతయే నేడీ పతివ్రతకు మరణము సృష్టించినది.

ద్వితీయాంకము

అక్క:—(సేవకునితో) ఓరీ! స్త్రీల చెరపట్టరాదనికదా?
నా శాసనము.

మాను:—(తనలో) కాముఁడనకు మేధాశక్తి యెక్కడిది.

భటు:—హా! సర్కార్.

అక్క:—ఓరీ! నీవుపోయి యాడుష్టుని బంధించి ఖైదుచేయుమని
నా మంత్రితోఁ జెప్పుము. (భటుఁడు నిష్క్రమించును.)

అక్క:—కవీంద్రా! ఇతఁడు శిక్షాపాత్రుఁడుగదా?

అప్పు:—అవునవు నితఁడు వశ్యుఁడు.

(ఒక సేవకుఁడు ప్రవేశించి)

సేవ:—సర్కార్ చిత్తూరునుండి యొక సర్దార్ వచ్చినాడ్.

అక్క:—నిరాటంకముగా ప్రవేశపెట్టుము.

(సేవకుఁడు నిష్క్రమించును. బనబీరుఁడు ప్రవేశించి)

బన:—(సభనంకఁజూచి తనలో) తెగినసమయమున కేవచ్చితిని.
ఇతఁడు జయపురాధీశ్వరుఁడగు మానుసింగునివలె గన్నట్టు
చున్నది. ఇక నా మాయానాటకమును ప్రదర్శింతును.
(అని రాజుకు నమస్కరించును.)

అక్క:—ఓయీ! నీజెక్కడనుండి వచ్చితివి?

బన:—అక్కరురాజా! మీకుఁ బాదాక్రాంతముగాక దివా
రాత్రులు మీ యభ్యుదయమునకు వేడి కన్నీరువిడుచుచు
గర్వమునఁగన్నుగానక త్రుళ్ళిపడు చిత్తోడ్గడమునుండి.

అకృష్ణ:—(వెటగుపడి తనలో) ఇతనిపలుకులు వినోదముగా నున్నవి. అవును. చితోద్ధడము నా యాశాలతకు చిగురించనిపుష్పము.

అఘ:—(తనలో) ఇతని ముఖమున పంచమహా పాతకములు వ్రేలాడుచున్నవి.

అకృష్ణ:—ఆర్యా! నీపేరేమి ?

బన:—సుల్తానులలామా! అదియే నన్నడుగకుండు. నేను చిత్తూరువాసిని. ఉదయసింహునికడ నొక యువ్యోగిని.

మాను:—(తనలో) ఈ గాథ చిత్రముగానున్నది.

అకృష్ణ:—మీరాక కేమి కారణము?

బన:—ఏలినవారిపై నాకు గల యభిమానము.

చ. తురక కులంబునం బొడమి దుష్ట నరేంద్రుల కన్నగుట్ట, మ
దృఢత ధరా పతివ్రతకు బంగరు భూషణమైన హస్తినా
పురి కధి నాయకుండ నయి, పూజ్యుడవైతివి సాహెబేంద్ర! నీ
కరుణకు దోసి లొంగుటకు గా జనుదెంచితి నాదరింపజే!

నేటికి ఢిల్లీనిఁ బాలించిన చక్రవర్తులలో మిమ్మువంటి ధర్మైకదృక్కు లేడు. మీరే యీ ఢిల్లీ రాజ్యలక్ష్మీ కనురూపులగు భర్తలు. మీభుజాస్తంభములకు భూర్యబద్ధములు దీర్ఘాయువులు గాక! మీ కతంబున జాతిమత ద్వేషములు నిర్మూలములగుగాక! ఇట్టి మీ యనుగ్రహము నభిలషింపని వాఁడూ దౌర్భాగ్యుఁడు, దౌర్భాగ్యుఁడు.

ద్వితీయాంకము

అక్క:—సంతోషము. ఆర్యా! నాయందింత భక్తితాత్పర్యములుగలమీచరిత్ర వినవలయునని యాసపొడముచున్నది.

బన:—(తనలో) నా ప్రయత్నమున కంకురార్పణ మైనది. (ప్రకాశముగా) రాజేంద్రా! నేకొక నిఱుపేదను. నాచరిత్ర మాట యటుండనిండు. ముందు నా వచ్చిన చరిత్ర వినుడు. తమవంటి ప్రభువులను జూచి గర్వపడవలసిన దానికి మారుగా మా భారతీయులు కొందరు లోలోనఁ గుట్టలు పన్నుచున్నారు. దూషించుచున్నారు. ఈ విషయములను ప్రత్యక్షముగాఁ జూచుచున్న నాకు దుర్భరముగా నున్నదని మనవి చేసికొనిన గదా నా కథను వినుపించుట.

అక్క:—(సభవంక జూచి యాశ్చర్యముతో) అయ్యా! అట్టి ద్రోహు లెవరు?

బన:—మీ రీమధ్య హిందూస్త్రీని వివాహ మాడితిరిగదా?

అక్క:—అవును. అయిన?

బన:—(అనిష్టమును సూచించి) ఊ! పోనిండు. కుక్కలు మొఱిగిన సింహమున కేల? మఱొకసంగతి మహమ్మదు ఖాను పంజాబులో... (అనునంతలో)

మాను:—ఏమి? పాదుషా వివాహ విషయమును చెప్పరయితిరి?

బన:—చెప్పెదను రవంత తాళుడు.

అక్క:—ఏమి పంజాబువార్త?

బన:—అతడొక మహాసైన్యముతో ఢిల్లీని దాకనున్నాడు. యీనుభ్య నతని దండనాథుడు దుదయసింహుని సహాయము గమ్మని కోరుచు జిత్తురున మూడుదినములు వసించె. ఆ రాజు మీపేరెత్తిన భగ్గున మండ్రిపోవును. ఉదయ సింహుని కొలువున నగ్బరు చక్రవర్తి యని ఘనముగా పలికి మురిసికొను భాగ్యము మాకు లేదుగదా? దివారాత్తు లతనికి మొగలాయి రాజ్య ధ్వంసన యత్నములుగాక మఱొండు కార్యములేదు. ఎవరో మాను-సింగును మీకు మఱింది కలడట గదా?

అక్క:—అవును. అతడుమానుసింగు.

మాను:—(కోపముతో) ఆ మానుసింగు. అయిన.

బన:—(ముక్కువిరచి) పోనిండు. ఆ మాషణవాక్యము మీయె దుట వచించుటకు నాకు నోరురాకున్నది. ఛీ! ఛీ! యీ హిందూరాజులకు మీవంటి సత్పురుషులపై నింత ద్వేష బుద్ధిజనించుట చిత్రముగానున్నది.

మాను:—(తనలో) కావుననే యుదయసింహుడు మునుపటి వలె శుభ కార్యములకు మహ్మహ్వనింపడు.

అక్క:—(పండ్లుగొటికి పీతముడిగ్గి) ఏమీ! ఉదయసింహుడొక ఓరోరీ! కృతఘ్నుడా!

ఉ. నిందుమనంబుతోడ ధరణీధరు లన్యగుణంబుమానినా
పెండిలికేగుదెంచి సరవి న్నను మన్నన జేయవేళ రా
కుండుట తెల్లమయ్యె నిటు లూరక కమ్యమురేచినావు, నీ
గుండెలనిద్రపోవు ననుకొమ్మ తురుష్కవిభుండు భాండికా!

(మానుసింగుతో) మఱదీ! మనకు చిత్తూరుముట్టసి
యవశ్యకర్తవ్యము. (అపుజుల్భజులునుజూచి) పండితోత్తమా!
మానుసింగు నీనెంటరాఁడు. నీవు రాజాబీరుబనును సహాయ
ముగాగొని మహమ్మదానెదిరింపుము. నేను మానుసింగుతోఁ
గలసి ముందీతనిఁదాకెదను.

బస: — (తనలో) బేష! సుల్తానుగారికి చక్కగాపురి యెక్కించి
తిని.

అపు: — పార్థివేంద్రా! శాంతింపుము. నిజానిజములు తెలిసికొనిన
మీదట కార్యమున కుపక్రమింపుఁడు.

బస: — (తనలో) పానకములోని పుడకవలె నీవీచుగడ్డపువృత్తి
నాకెక్కడ గాపరించెను.

అక్క: — (శాంతించి) అట్లయిన ప్రస్తుతాచరణీయమేమి?

అపు: — రేపుసలీమునకు జననదిన మహోత్సవముఁ జేయ
నున్నారుగదా? దానికాహ్వానించు నెపమున మానుసింగు
వీరునిఁ జిత్తూరునకుఁ బంపుఁడు. సూక్ష్మగ్రాహియగు మాను
సింగుఁ డచ్చటివారిప్రయత్నములు చక్కగా గమనించి
రాఁగలఁడు.

అక్క: — ఔను యిది సముచితాభిప్రాయము. (మానుసింగుతో)
మఱదీ నీవు రేపుదయమునఁ జిత్తూరునకుఁ బయనమైపోయి
యుదయసింహుని సకుటుంబముగా నాహ్వానింపుము. కలహ
ప్రయత్నములను గమనింపుము.

బన:—(తనలో) ఇంక నేనిటనుండరాదు. దీనికిఁదగినపన్నుగడ నిశ్చయింపవలెను. (ప్రకాశముగా) అక్కరు సార్వభౌమా! నాకిక సెలవిండు. నేనుపోయి వచ్చెదను. మరొకమారు తమ దర్శనముఁజేసి నాదీనచరిత్ర వివరించెదను.

అవు:—(తనలో) వీనికిదే యద్యోగమై యుండును. ఉదయ సింహానికడ నుద్యోగ భ్రష్టుడై సంచరించు విప్లవకార కుఁడని సందేహింతును.

అక్క:—ఓ సత్పురుషా! నీయుపకారము మరువఁజాలను? మఱొకపరి తప్పక దర్శనమియవలయును.

బన:—అవశ్యమువచ్చెదను.

అక్క:—మీకు నేనీహారమును కృతజ్ఞతాసూచకముగా నీయఁ దలంచితిని గ్రహింపుఁడు. (అని హారమియబోవ)

బన:—రాజసత్తమా! నేను బహుమతులుకోరువాఁడనుకాను. తమరు శాశ్వతకాలము మమ్ముఁబరిపాలించుటయే నాకుఁ బదివేలు. మీకు శుభమగుగాక. (అనిపోవుచు)

ఉ. మోసముఁజేసి మానవుల ముంచుటమో! యటుగాక దుర్భరా యాసములోర్చి జీవులకు నభ్యుదయం బొనగూర్చునేర్పొ! య భ్యాసముఁ జేయఁగావలయునంచు విధాత్మఁడు లెక్కజేసి యీ మీసలురెండు నేతల్పను సుమీ మగవానికి నిశ్చయంబుగఁ.

(నిష్క్రమించును.)

(అవనికపడుచు.)

మూడవరంగము

నీను - ఒక బహిరంగస్థలము: హాకిం, కల్లు.

(ఇద్దరు తురకబంట్లాడంభానుని తెక్కలు విఱచికట్టికొనిప్రవేశింతురు.)

ఆద:— (దుఃఖించుచు) భెమ్మదేముఁడు నాకి మొఖం మీఁద హిస్మంటి రాతచేశాడ్. అగ్బర్ సర్కార్ కిదగ్గ మాకి బది సమచ్చరాల్ నుంచి కొలువు చేస్తాం. నాకి ఘాచారం యియ్యాల సర్కార్ కి కోపంచేసింది.

హాకి:— (గత్తితో పొడువబోవుచు) నడూ, నడూ బే నడూ.

కల్లు:— అరే హాకిం నీకీ మన్నికాదుబే. నిన్న మొన్న మన్ని మీద సర్దార్ హుండింది లేదుబే !

హాకి:— నిన్న మొన్న సర్దార్ యియ్యాల ముర్దార్. కొలూ పోయింది హాన్క వీమి కెప్పలామల్లా!

కల్లు:— పెద్దమన్నికి చెప్తావుబే ముర్దార్.

హాకి:— అరే కల్లూ! పెద్దమన్ని హుండిందితో చిన్నమన్నిలాగ రానీకి రమ్మన్నాల హెందుకుబే !

కల్లు:— రమ్మనాలహంటే. అది అయ్యాకి తప్పుకాదుబే !
దేముకి తప్పు.

హాకి:— ధేముడు హేమిచేశాడ్ బే!

కల్లు:— ఇస్మంటి ఘునం తిరిగివచ్చింది మన్నుల్కి.

హాకి:— (పకపకనవ్వి) అరే దివానాలాగ హుండావుబే, ఎంత మంచిమాట ఇన్నిచ్చావుబే !

కల్లు:—నాకీబే దివానా నీకీ !

హాకీ:—నాకీభి దివానారే !

కల్లు:—అచ్చా ! హారే ! హాకీం మన్ని భిన్నాపోవాలెయుంది
సర్కార్ ఘుసాచేస్తాది నడూరా !

ఆద:—(తనలో) ఇద్దరికీ డబ్బు ఆశచేసి మేము దాడు
చేయ్యాల నాకీ హగ్బర్ సర్కార్ మొఖం చూసింది.
యిరిసిచ్చ యేస్తాది (హాకీమును చూచి) అరేభాయిమాట.
(అని దగ్గరకు పిలుచును.)

హాకీ:—క్యా ! బోలండి.

ఆద:—(చెవిలో యేమో చెప్పుచుండ కల్లు ఆలకించునట్లు
నటించి) ఆ. తెల్సింది, తెల్సింది, అరే ! హాకీం, హాకీ
మోషంచేసి పైసా కాజేయాల హని గుడ గుడ చేస్తావు.
కపర్దార్. అగ్బర్ సర్కార్కి హినిందితో మనయిద్దరికీ
కొంప మున్నింది మాటనిజం.

హాకీ:—అరే ! కల్లూ ! ఘోలచేస్తా క్యాబే, నీకి నాకి భాగం
భోత్ పైసా దొరుకుతాడభే.

కల్లు:—అరేభాయీ, ఎంత ? ఎంత ?

హాకీం:—హజారారూపయ్యా !

కల్లు:—(చంకలుతాటించి) హాకీం మన్నియింక తఖ్వాహేంటి
చోడోబే చోడో !

హాకీం:—(ఆదంఖానుతో) పైసాయియ్యండి.

ద్వితీయం కము

ఆదః—(సంచి చేతికిచ్చి పారిపోవుచు.)

హాకీం:—అరే కల్లూ! నీకీ నాకి యికడ యుండింది ప్యాణం
తీస్తాది సర్కార్. మక్కాకి పోదాంభే.

కల్లు:—నీకీ మక్కాకిపో. నాకీ మదీనాకి పోదాం.

హాకీ:—అచ్చా!

కల్లు:—అరే భాగం యియ్యబే

హాకీ:—భాగం హంటే ఎంత?

కల్లు:—సగం.

హాకీ:—నాకీ ఎఖ్వారావద్దురా.

కల్లు:—ఎందుకబే?

హాకీ:—భరంచేసింది మేము.

కల్లు:—నీకీభరంచేసింది నాకీయిడిపిచ్చింది మేమేయిద్రుహాక్కి.

హాకీ:—జా! బే, జా (అని పోవుచుండ)

కల్లు:—అరే! హాకీం హన్నాలం. అరేహాకీం నీకీప్రాణంతీస్తా.
పైసాదగ్ర మొఖ్మాటంటేదు. (అని పట్టుకొని పెనగు
లాడును.)

హాకీ:—(కొంచెముతాళి) కల్లూ! నీకీనాకీ ప్యాణసెనిహితం
హుంది. ఈపై సాచూసిండిపైతాన్ లాగ హిరోదంచేస్తాది
ధూ! ధు! నాకీదమ్మిభివద్దా (అనిసంచి విసరివేయును.)

కల్లు:—హోరే! హో! అరేహాకీం నాకుభివద్దు (అని హాకీము
చేయిపట్టుకొనిపోవుచుండ హాకీము తిరిగిచూచుచుండును.)

హాకీ:—కల్లూ! నీకీ యిటుపో నాకీయిటుపోతాం (అని యిద్దరు రెండుప్రక్కలకుపోయి సంచికడకువస్తురు. ఒకరొకరు యెకాలపోయి చూచుకొంగురు.)

కల్లు:—అరే! యింట్కిపోతానుచెప్పలేదుబే.

హాకీ:—నీకీచెప్పలేదుబే.

కల్లు:—నాకీలెక్కపెట్టాలహుంది హుద్దేషం

హాకీ:—నాకీభి అదేహుద్దేషం.

కల్లు:— (తనలో) హాకీంగాడ్కి మోషం చేయ్యాలహంటే యీడు నాకీచేయ్యాలహాని యుండాడ్. (హాకీమునిచూచి) అరేభాయీ నాకీ దారుఫియ్యాలయని హుందిబే.

హాకీ:— హోరే! హో పైసా యిస్తాం నీకీ తెస్తావుబే (అని నాలుగు రూపాయలిచ్చును. కల్లుపోవుచుండ హాకీం సంచి విప్పటకు ప్రయత్నించును. కల్లు తిరిగి చూచి సంచి బిగువుగాకట్టి పోవుచుండ హాకీం తిరుగ తీయబోయి కల్లుచూడ గనే చేయిగోకి కొనుచుండును. కల్లు తిరిగి వచ్చి హాకీం చేతులు గోకిచేతులు వెనుక కట్టించి వెనుకగానడచిపోయి)

కల్లు:—హేసావుకార్. సారాబాటల్ రెండు యిచ్చిపో.

(తెరలో)

వచ్చితీసుకొనిపో.

కల్లు:—తెచ్చి యీయి వోయి.

(ఒకఁడు రెండు బుడ్లుతెచ్చి యిచ్చి డబ్బుతీసుకొనిపోవుచు.)

కల్లు:—(కల్లుబుడ్లు తెచ్చి) నీకిబుడ్డి నాకీబుడ్డి ఫీవో!

ద్వితీయాంకము

హాకీం:—(తనలో) కల్లుగాడు నాకీమారా తాగిపిచ్చి పైసాకో
ట్వాలా అని (కల్లుతో) అరే! కల్లు రెండుబుడ్డి నీకితాగు.
నాకీహల్వాటులేదురా? (అని అనిష్టము సూచించును.)

కల్లు:—(చిటుక వేసి తనలో) నాకీ టోపీ ఎయ్యాలహాని (హాకీ
ముతో) నాకుభి హల్వాటులేదు.

(ఒక రాజభటుఁడు ప్రవేశించును.)

భటు:—అరే! ఓద్యాపిలుచ్చా! లంచాలుతీసుకొని ఖైదీలను
విడిచి భాగాలకు పోట్లాడుచున్నారరా? మీపని పట్టించెద
నుండుఁడు. (అని భయపెట్టుచు పైకుఱుకును.)

(హాకీము కల్లులిద్దరు గడగడవడకుచుందురు)

హాకీ:—మారాజ్ నీగులాంవాండ్రకి రచ్చిచ్చంకీ. నీకి భాగం
యస్తామ్. మాకి బత్తిచ్చంకీ. (అని కాళ్ళపైబడును.)

భటు:—ఏదీ ఆ సంచినిటు తెందు. (అని సంచిచంక జెట్టి పిలుచు
కొని ముందు నడచుచుండును.)

(హాకీము కల్లులొకరినొకరు కౌగిలించుకొని యేడ్చు
చుందురు. హాకీముక తిదూసి, భటునిసంహరించి సంచిలాగు
కొనును. అంతలో కల్లు హాకీమునుచంపి సారాయిబుడ్డిదరి
నోళ్ళలోనుంచి కల్లు పాటిపోవును.)

(అవనికపడును.)

ద్వితీయాంకము సమాప్తము

తృ తీ యాం క ము

నీను — సభామందిరము

(ఉదయసింహుఁడు జయమల్లు తురక వేషమున

బనబీరుఁడు పీఠములనుందురు)

ఉద:—(బనబీరునితో) అయ్యా! మీరెంతకాలమునుండి ఢిల్లీ రాజులను గొలుచుచున్నారు.

బన:—నాతాతతండ్రులు మొగలాయిరాజుకడ నున్నత పదవుల నలంకరించినవారు. నా పదునెనిమిదవయేట మాతండ్రి పాదుషా కొలువున నన్ను బ్రవేశపెట్టినాఁడు. తురక సేన నాకు కష్టమైనను మాజనకుని దుర్బోధచే స్వీకరింపవలసిన వాఁడనయితని.

ఉద:—(తనలో) దుర్బోధ లెట్టివానినైన వశపఱచుకొనును.

జయ:—(తనలో) ఈతఁడు చిత్తూరున కపరిచితునివలె తోచదు.

ఉద:—ఆర్యా! అక్కరు సార్వభౌముఁడు ధర్మపరుఁడును, స్వమత పరమత ద్వేషములేని నిర్మల మనస్కుఁడుగదా? మీకాయనకొలువు సౌఖ్యదాయకమని తలంతును.

బన:—(అక్కరి నవ్వునభినయించి) దూరవాసులగు మిము బోంట్ల కతఁడు ధర్మజునివలె గన్నట్టుట వింతకాదు. నీట దిగినగదా లోతు తెలియును. కాని మఱొకమారు నా

శృ తీ యాం క ము

యెదుట నా యవిసీతుని బ్రశంసింపకుండసి పాఠించు
చున్నాడ.

ఉదః—(నివ్వెఱపడి జయమల్లునంకజూచి) అయ్యా! పాదుషా
రాజ్యము రామరాజ్యమనిచెప్పాదురు. మీవిపరీతపుప్రసంగ
మేమి?

బనః—(ఎలఁ వ్యుత్తో) కావుననే మిమ్మును జనులు పిచ్చిరాజని
పలుకుదురు. సార్వభౌమా! మీరునామాటలు విశ్వసింప
కున్న చెప్పఁజాలనుగాని అక్కరుచక్రవర్తి లోలోన నెఱపు
దుండగము లనంతములు. వానినొకటొకటిగా వివరించు
టకు వత్సరములు పట్టును. నారోజాయురుసు నెపమున,
నతఁడెన్నికాపురముల కెసరువోయుచున్నాడో యెఱుగరు.
నేనతనియుష్మపులుసు దినువాడనయ్యును తరణమువచ్చు
టచేఁ జెప్పకతప్పదు. పవిత్రమైన హిందూకులమునఁబుట్టి
ప్రజాక్షేమముగోరువాడనగుట నాకిట్టి కార్యము లసహ్య
ములు. ఈతనిదుష్ప్రియత్నములు మున్నందుగా మన
రాజుల కెఱుకజేసి నేమింపాదించిన పుణ్య మగణ్యము.
నామూలమున నెందరి హిందూరాజుల ప్రాణములు
దక్కినవి. ఎందరు నన్నభినందించు చున్నారు. ముందు
ముందు మీరేగ్రహింపఁగలరు. నేనామొగలాయి కొలువు
నిప్పటికిని విడువలేకున్న కారణము మీరిప్పుడు గ్రహింతురు
గాక! ఇప్పటినిారాకకిదియే కారణము. (కొంచెము
యోజించినట్లు నటించి) ఈసుధ్యపాదుషా వివాహమునకు
మీరురాలేదుకదా?

ఉదః—(భయపడి ఆతురముతో) అవును రాలేదు. అయ్యూ !
దానికేమి?

బనః—(అగ్బరునుద్దేశించి కోపముతో) నేను తలంచినంత ...
... ఓరీ తురుష్కుకులకళంకా !

ఉ॥ విమల విచారవృత్తిఁ బసిబిడ్డయనందగు ధర్మమూర్తి యు
త్తముఁడు చిత్తోడ్గడాధిపతి దాంతుఁడు రా కలుషాశ్మ నీ వినా
హమునకు గాని హేతువుననా ? యపరాధినిఁజేసి యింతద్రో
హము నొడిగట్టుచుంటివకటా ! భగవంతుఁడు చూడకుండునే !

ఉదః—(అదరిపడుచుఁ దనలో) హరి హరీ ! వినాహమునకు నేను
పోనికారణమున నాపై పాదుషాద్రోహము తలంచినట్లేతని
సంభాషణమున గోచరించుచున్నది. నే నేమిచేయుదును !

జయః—(తనలో) ఆపాదుషా బహుకాలమునుండి చిత్తూరు
నాశించి యున్నాఁడు. ఇప్పుడొకవంక చిక్కినది. దీని
యాధారమున నతఁడు రణగ్రంథమొందు విరిగించును. ఈ
యుద్ధమున మా యుదయసింహునకు క్షతయోధుల సమర
సమర్థతలు బోధపడును.

ఉ. నూటికొకండుగా నిలిచి నుగ్ధునరించి విరోధివాహినీ
కోటిని రూపుమాపు రణ కోవిదులీ రసపుత్రు లాల పుం
గూటికి పాహు దండములు కోరికతోఁ గనిపెట్టి యుండ నీ
నాటికిఁ బాదుషా ధరణి నాధునకుం దయవచ్చెనో కదా ?

ఉదః—అయ్యూ ! నీ వెవ్వఁడవో నా పాలిటి పెన్నిధానము
వలె నున్నావు. ప్రస్తుతము పాదుషాకు మాయందుగల
యభిప్రాయమేమి ?

శృ తీ యాం క ము

బన:—హఠాత్సమరము.

జయ:—(తనలో) థేష్. ఈ యుద్ధమున విజయములయిన గదా
రనపుత్రులు వీరులగుట.

ఉద:—(హీనస్వరమున తనలో) నా స్వప్నము సత్యమాయె.
ఈ మహా సంగ్రామము నుండి ప్రాణములతో బయట
పడుట వట్టిమాట (బనబీరుని చూచి) అనఘా ! పాదుషా
క్రోధమున కొక్క వివాహహోదాన నిరాకరణమే కాదు.
పదభ్రష్టుడయిన బనబీరుడును కారణంబని తలంతును.

బన:—(ఉలికిపడి తనలో) కొంపతీసి నన్ను గుర్తింపడుగదా?
(ప్రకాశముగా) ఆ బనబీరుడెవరు ?

ఉద:—ముందు చిత్తూరుసార్వభౌముడు.

జయ:—(తనలో) మారాజుగారి పిటికిపుండు నితడు బాగా
గోకిరేచినాడు (ఉదయసింహునితో) రాజా ! పర్యాలోచన
చేయుడు.

బన:—పదభ్రష్టునకు శత్రుసాధనమే ప్రధానకార్యము. కాని
రాజ్యమూడినవాఁ డాత్మహత్య చేసికొన్నమేలు నేనేవాడ
... నయిన నట్లొనర్చియుందును.

ఉద:—అప్పుడా ! నన్నిపుడేమి చేయమందువు ?

బన:—నేను చెప్పినట్లు చేయుదురా ?

ఉద:—అవస్యము చేయ సంసిద్ధులము.

బన:—రేపు సలీము జన్మదినాహోదానవ్యాజమున మిమ్మును
క్షిల్లీకిఁ బిలిచి బంధించుయత్నమున సుల్తాను తన మఱిందిని

మీకడ కంపుచున్నాఁడు. అతఁడిప్పడో యింక గడియకొ
వచ్చును. మీ రతనిమాటలు పాటిచేయకుఁడు. లేదా
మోసము వచ్చును.

ఉదః—ధిల్లీకిపోయినచెరసాల, లేకున్నయుద్ధముకదా సిద్ధించును.

బనః—ముందీగండము గడచిన పిమ్మట యుద్ధమునుగూర్చి
మాటాడుదము. నే నిటనుండరాదు. నన్నామానుసింగు
చూచిన ననుచూసింతును.

ఉదః—సరే మీరిక దయచేయుఁడు. త్వరలో దర్శనమిచ్చి
యీ విపత్కాలమునఁ దోడ్పడుఁడు.

బనః—(పోవుచు తనలో) ఉదయసింహా! ఈ బనవీరుఁడు
జీవించియుండ రాద్యమునీకు దక్కుననుకొంటివా? తుచ్చా!
కీలుబామ్మవలె నున్నాడింతును. చూడునాదెబ్బ!

(నిష్క్రమించును)

ఉదః—దండనాథాగ్రణీ! ఈ పురుషుఁడు మనపాలిటి భగవం
తునివలె నున్నాడు.

జయః—రాజేంద్రా! మనకేమివిపత్తు వాటిల్లెనని యీతఁడు
భగవంతుడయ్యె: నీడచూచి త త్తరిల్లు మీవంటివారికెల్లరు
భగవంతులే యగుదురు. పాదుషాతో యుద్ధమన్న నీకు
ప్రళయముగానున్న నాకుఁబండుగ వలెనున్నది.

ఉదః—(తనలో) ఈ వీరుని సమక్షమున నేనువృద్ధజీవి నగు
చున్నాను. (తెరలో)

రాజా! ధిల్లీనుండి యొకరాయబారి వచ్చినాఁడు.

తృ తీ యాం క ము

ఉదః—చమూహాధా ! ఇతఁడు మానుసింగు. వీనికేమి సమా
ధానము చెప్పుదము.

జయః—నిరాశరణమే సమాధానము.

ఉదః—ఓరీ ! నేవకా ! ఆ పురుషుని లోనఁ బ్రవేశపెట్టుము

(మానుసింగు ప్రవేశించును.)

(ఉదయసింహుఁ డెదుర్కొని యొకవీరమున గూర్చుండ
నియుమించును.)

మానుః—ఉదయసింహాహాధరా ! మీ రాజ్యమునకు నేమమా?

జయః—అశ్చకుపాచుషావంటి జగత్తమవీర సార్వభౌమునకు
బావమటందులగు మిమ్మునంటి యుత్తమప్రతాపశాలుర
యనుగ్రహము నకుఁ బాత్రీభూతులమును మాకును మా
రాజ్యమునకును షేమమునకుఁ గొడువయేమి ?

మానుః—(వివర్ణముఖుడై తనలో) ఉదయసింహునకు మారు
పలుకుచు నన్నెత్తిపొడుచుచున్న యితఁడెవరు ? (తల
యూచి) ఓహో ! చిత్తోడ్గడమున వీరాధివీరుడని పేరుగన్న
జయగుల్లుడని తలంతును.

ఉదః—(తనలో) మా జయమల్లుఁడు సమయమునకు సభ
నలంకరించుటయు నాచురదృష్టమే. ఇతఁ డెట్లీని కలహము
రేచునట్లున్నది. (మానుసింగుతో) మానుసింగు వీరా
గ్రణీ ! ఏ కారణము మాసభారంగము మీకు శ్రమ
గలిగించెను ?

మాను:—ఉదయసింహ ధరణీశ్వరా! తమరు నూయందింత దయజూపుటచే ధన్యులమగుచున్నాము.

జయ:—అగ్బగుచక్రవర్తుల దయమిమ్మును పూర్ణముగా ధన్యులను జేయుచుండ మాదయ నిమిత్తమాత్రముగదా?

మాను:—(తనలో) ఇతడు హేళనమునకు ప్రారంభించినాఁడు.

ఉద:—(తనలో) మాజయమల్లు కలహబీజమునకుఁ బాదులు త్రవ్వచున్నాఁడు. నేనిపు డేమిచేయవలెను.

మాను:—(తనలో) నాటి ప్రచ్ఛన్నపురుషుని పలుకులు శ్రుత సత్యములుగా నెఱవేరుచున్నవి. ఈ యుదయసింహుఁడు వెన్నబొదిఁగ కత్తివలె నెయ్యము నెఱపుచుఁ దన యనుచరులను పురికొల్పుచున్నాఁడు; కానిమ్ము మరికొంతసేపు సహించి చూచెదను.

(రాణా ప్రవేశించును.)

ఉద:—(బెనరిచూచుచు తనలో) శివశివా! జయమల్లు దవాగ్నికి నా కుమారమారుతము తోడైనది కదా?

రాణా:—(తండ్రికి నమస్కరించి) జనకా! ఈ నూతన పురుషుఁ డెవరు?

ఉద:—ఢిల్లీనుంకి నచ్చిన యోధాగ్రేసరులు.

రాణా:—(మానుసింగుతో) అయ్యా! మీరు మహమ్మదీయులా?

శృ తీ యాంకము

మాను:—కాదు; శ్రుతియులము.

జయ:—(సవ్యచ్చ) పాదుషాగారి క్రొత్త బావమర... ..

రాణా:—(ఆశ్చర్యముతో) ఓహో! అక్కరు సుల్తానుల కన్యా
దాన క రలా?

ఉద:—(తనలో) శ్రుతి ముదురుచున్నది.

రాణా:—అయ్యా! మీ తురక చుట్టాలకు భద్రమా! గంగా
నది చవిటిపట్టమీఁద ప్రసహించినట్లు తమరేల యిట్లు దయ
చేసితిరి? (తండ్రివంక జూచి) జనకా! జనకా! వీరి కీ
సామాన్యవీర మర్హమా?

జయ:—(సంతోషించుచు) బేష్, బేష్, రాణా, నాపలుక
నెందిన వన్నియుఁ బలికితివి.

మాను:—(కనులెఱ్ఱ క్షేసి యదయసింహునితో) రాజా! పూజ్య
భావమున నింటికి వచ్చిన వానిని యెడ్డోలగమున నవ్వు
లాడుట భావ్యమా!

ఉద:—వీరాగ్రణీ! శాంతింపుఁడు, యీ పడుచువారి మదా
లాపములు పాటిసేయకుఁడు. (రాణాతో) కుమారా!
ఇతఁడు మనకు విరోధికాఁడు. ఎట్టివాడైనను యింటికి
వచ్చిన వానిని పరాభవింతుట సజ్జనలక్షణముకాదు.

రాణా:—జనకా! నీ నిరభిమానవాక్యములు చాలింపుఁడు.

ఉ. వీరమదక్కి మేచ్చునకుఁ బిల్లనొసంగిన వీనికా సభా
గౌరవడంబరంబు జనకా! కులహీనుఁడు వీఁడు వీనితోఁ
గూరిమి పాపకారణమగు న్నరపుత్రులకింక నిన్నరా
కారపక్షాత్తమంబును నికారముసేయక గౌరవించుమే.

ఈయర్థహిందువును ఖండించినఁగాని దేశమునకు కీర్తి రాదు.

జయః—(తనలో) భళి! భళి! రాణా! నీవుగా! మా వీరా
బాయి పుత్రుడవు.

(మానుసింగు త్రాచువలె లేచి)

మానుః—భీ! తుచ్చా.

ఉ. స్థానబలంబునం దనుమదంబు శిరంబున కెక్కి కన్నమి
స్థానకప్రేలు నీ చిలిపినాలుకఁ జీర్చెదనోరిద్యేషి, యె
వ్యానిగ నెంతువో ననుభవాదృశ తుచ్చులపచ్చినల్లబి
ట్లానిన సింగపుంగొడుమరా! యిదివైరికిఁ దోకచుక్కరా!

నీ పురవైభవంబు నిదే నా ఖడ్గకాలాహి నిమిషమాత్ర
మున రుధిరసముద్రముల ముంచివేయఁ గలదు. వీరున
కెక్కటికయ్యమునకన్నఁ బబ్బములేదు. నాయొంటరితనమే
నా ప్రతాప క్రోధశిఖా కలాపమునకుఁ బాణింధమం బగు
చున్నది. (అని కత్తి యొరనుండి తీయచుండ రాణా
కత్తి సారింపుచు)

ఉ. లావరిసోదరీమణిని లంచ మొసంగి తురుష్కునింటికిం
గావలియున్నమీసములు గల్గు విచిత్రపుటాడుదాన నీ
వా వికతప్రతాప రణపండితులంబెదిరింతు మమ్ము నీ
రావనుదెచ్చకొమ్మ తులుగా నిలువంగలవా మానస్థలిన్.

తృ తీ యాంకము

ఉదా:—(తత్తరపడుచు తనలో) కటకటా! మారాణాకిశోరము
విష్కారణముగా సింగునకు క్రోధమద్యములు ద్రావించెగదా?

జయ:—(సంతోషమునభినయించి) భళిరా! రాణా! సింగు
నకు చక్కగా వాతబెట్టితివి.

రాణా:—(తండ్రినిచూచి) తండ్రి! యితని యుత్తరప్రగల్భ
ములకు భయపడుచుంటిరా యేమి?

మాను:—నావి యుత్తరప్రగల్భములు నీవి తాళియాకుల
తటతటలు. శూరుని సమర్థతలు నిర్ణయించు తులానాధ
నము సమరముకదా?

జయ:—నీవు నొక శూరుడవేనా?

రాణా:—ఇదివరకు.

మాను:—(కౌద్రమూర్తియై) ఓరోరీ! పరనిందా పరాయణు
లారా! మీకాలము సమీపించినట్లున్నది. ఇప్పుడే మిమ్ము
బరిమార్చి నాశౌర్యమును ప్రకటింతును చూచుడు. (అని
జయములు నెదుర్కొనఁ జూపి యదయసింహుఁడువారించి)

ఉదా:—మానుసింగురాజా! ఈ పసివానిమాటలకు కినుక
నందకుండు. నామోముఁజూచి వీనిని తుమింపుండు.

మాను:—(తిరస్కరించుచు) ఓరీ! ధూర్తుడా! నికృతక
వినయవిద్యా కౌశలత నాకడ బ్రదర్శింపకుము. ముచ్చ
వలెగూర్చుండి నిండుసభలో నన్నవమానించిన నీయనీతి
ప్రవర్తనమునకు శీఘ్రమే ఫలముననుభవింతువు తాళుము.

నీకోటకొమ్మల ఇల్లంబులొక్కటి

కుండలు కుంభినింగూలునపుడు

నీదండునుండి ఖండిత చమూనాధుల

తలపుట్టియలు మిన్నుఁదాకునపుడు

నీరాహుగుల పచ్చినెత్తురు నెలయేటఁ

గొదమగుట్టారీతఁ గొట్టునపుడు

నీరథంబులఁబోరు బారీపై మొనగాండ్ర

మొండెము ల్లెంఘూలి మ్రింగునపుడు

గీ. పాదుషాసేన నీకోటఁ బగులగొట్టి

వీటి విభవంబు గుండాల వ్రేల్చినపుడు

నీకుమారుండు నీవు నే నేస్తగాఁడుఁ

బరిహసింతురు తాళుఁ దగ్బరుని నన్ను. (నిష్క్రమించును.)

బనః—(చాటుననుండివెడలివచ్చి) నేనుబుట్టించు ప్రళయాగ్నికిఁ
నూనెతోఁ బనిలేదు. (అని నిష్క్రమించును.)

ఉదః—(తనలో) కటకటా! ఇది కలయో! సిక్కవమో!

రాణాః—జనకా! ఈ నిర్భాగ్యుఁడా! రసపుత్రులనెదుర్చువాఁడు?

ఉదః—కఃమారా! అట్లనకుము. పాదపాకిలేఁడు నచ్చిన
చుట్టము. ఇతని గౌరవ తిరస్కారము లగ్బరు తనవిగా
భావించును.

జయః—పాదుషా చెలిమి కోరినగదా! మనము తలఁకుట
అతని స్నేహవైరములు రెండును నాకు సమానములే.

రాణాః—నాకు నంతియే!

తృతీయాంకము

ఉదా:—(తనలో) వీరి సమరోత్సాహమేమో నా కర్థము కాకున్నది. కానిమ్ము పరమేశ్వరుడే కలఁడు. ఇప్పుడు నేను వీరికి డిరికి నభినయించిన నన్ను వ్యర్థునిగా భావించురు. (ప్రకాశముగా) వీరులారా! నే నగ్బరును లక్ష్యం చేయుచు గాని....

రాణా:—కాని యేమి సందేహము?

ఉదా:—అకారణ వైరమేలాయని?

జయ:—అట్లయిన రాయబారిపలికిన యగ్బరుని యపకార యత్నముల కేమికారణము?

ఉదా:—(తలయూచి) అవునొను. మనము పర్యవసానము యోచింతము రండు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

తృతీయాంకము సమాప్తము.

చతుర్థాంకము

నీను - పాదుషామందిరము.

(కురంగి, సమీపమున గూర్చుండియుండ మధురాదేవి విచారముతో నొకపీఠమున గూర్చుండి యుండును.)

కుర:—అమ్మా! చక్రవర్తులకు చిత్తూరురాజుపై నిట్టి వైరమేల జనించెను.

మధు:—చూ సలీముని జననదిన ఘహోత్సవమునకు విందు గుడువ రమ్మని పిలువఁబోయిన మాయన్న నొడ్డోల గమునఁ బరాభవించెనట.

కుర:—శాంతిమూర్తియగు మానుసింగుపై యతని కేమి ద్వేషము.

మధు:—(మూతివిటచి) నావివాహము.

కుర:—అట్లనా! ఈయుదయసింహునకు రాజ్యమువచ్చి మూనాశ్శయినదో లేదో! ఇంతలో నింత మిట్టిపడవల యునా! భార్యను ఔరబట్టినవానిం దునుమజాలక ముసలమ్మవలె మూలనుగూరుచున్న ప్రతాపశాలికి వర్ణపిశాచము నదలలేదు కాబోలు.

మధు:—కురంగీ! ఆ సవిత్రదంపతుల నిందింపకుము. వారు నాకుఁ బితృసములు. ఈ బుద్ధి సహజమైనది క్షణముగాదు. ఎవడోనీచుఁడు వారికి దుర్బోధఁజేసి తన్నట్లు బల్కించి

యుండును. నారు మమ్మునవమానించిరని విచారింపను
కాని నా పతిచే వారికేమి కీడుమూడునోయని చింతిం
తును. కురంగీ! చక్రవర్తిని సమరవిముఖుని జేయుమార్గ
మేది? మాయన్నగారు ద్రావించిన క్రోధరసమున నతఁ
డునమ్మి డై చిత్తూరు విధ్వంసమున కుజ్జూతలూగుచు
నేన. నగపియున్నాఁడు. మా తురకసరదారులచే వారి
కేమాయెనో తెలియదు. కురంగీ! నీ వెఱుంగవుకాని
యా వీరాబాయి నిజముగా మూర్తీభవించిన విజ్ఞానవివేక
సమూహముసుమా!

కుర:—(అలోచన నభినయించి) నిన్నటి సేనా కోలాహలము
చిత్తూరు ముట్టడికిఁగాఁబోలు. (మధురతో) అమ్మా! అట్ల
యినఁ బాదుషాగారిని రణము వలదని బ్రతిమాలరాదా?
మీ స్థానమునకు బ్రసన్నులుకారా?

మధు:—నాశక్తికొలది ప్రయత్నించి వేడుకొందును. యొక
వేళ నంగీకరింపకున్నా?

కుర:—నన్నేమి చేయమందురో నెలవిండు.

మధు:—ఏమైనను చేయుదువుగదా?

కుర:—మీ సెలవైనచోఁ బ్రాణములకేనిఁ దెగింతును.

మధు:—దానకొక మంచి యుపాయమున్నది. (అలించి) రాజు
గారు వచ్చుచున్నట్లున్నది. తరువాత చెప్పెదను.

(అక్కరు ప్రవేశించును)

అక్క:—(తనలో) ననుజూచినంత నెదురునడచి కౌగిట గౌర
వించి భుజంతావలయుములచే నాకంతము సలంకరించు
నా చిన్నారిముద్దు మిద్య, నా చైతన్య సామ్రాజ్యబక్షి
నేడేలనో యెదురునడువదు. (సమీపించి ప్రకాశముగా)
దేవీ! నిరంతర కుంగహాస భూషితమగు నీ వదనచంద్రునిపై
నేడు విచారమేఘము క్రమ్మినదేమి?

మధు:—(శలనంచుకొనును.)

అక్క:—(కురంగినంకజూచి) కురంగీ! మీ దేవిగారికి కోపము
వచ్చినట్లున్నది.

కుర:—ఏమో మీరేయడుగుడు.

అక్క:—

ఉ. ఘోర రణప్రదేశమునకుం జనుచుంటిని సేనతోడఁ జి
త్తారును ముట్టడించుటకు తొయ్యలి నీ యధరామృతంబు నిం
పారఁగఁ గ్రోలనిమ్ము సమరాంగణమందొక వేళ దాహ మై
కాఠియబెట్టినం బిదప కష్టమునచ్చును మోసమమ్యెడిన్.

మధు:—(చిరునవ్వుతో) నాప్రార్థన మాలిందినచో,

అక్క:—నావీనుల కంతకన్న సేవకలదా?

మధు:—ఆలించి తిరస్కరింపరుకదా?

అక్క:—అంగీకారయోగ్యమైన!

మధు:—అంగీకార యోగ్యమైనదే.

చ తు క్థాం క ము

అక్క:—అయిన నింక వెనుదీయనేల?

మధు:—చిత్తూరుదండయాత్ర మానుడు.

అక్క:—(అచ్చెరువంది) ప్రేయసీ! ఇదియేమికోరిక? నీన-
నీకేమి వచ్చును?

మధు:—ఒరులకేరికి లభింపని మహాపుణ్యము.

అక్క:—ఎందుచలన?

మధు:—అనపరాధ రక్షణమున.

అక్క:—(కొంచెము రూక్షముగా) ఏమీ! చిత్తూరుజనులు
నిరపరాధులూ! బేలా! నీ హితబోధయందు స్వకీయ
శాంధవనింద బింబించుచున్నట్లున్నదే? శేనె నొసిన
కత్తివంటి యుదయసింహుడు మన రాజ్యమునకు గుండ్
ములు త్రవ్వచున్నాడు. మొన్న మీయన్నమానుసింగు
నలడు సభలో నగౌరవించిన విషయ మీ నెఱుంగన
ట్లున్నది. ఆవు, పులులగు రసపుత్రులయందు నీకీ యభిమాన
మేల? మొత్తముమీద హిందూశాత్రుభిమానమును గను
పరచితివిగదా?

మధు:—ప్రాణేశ్వరా! నాయందు హిందూగౌరవమే ప్రధాన
మైయున్న మిమ్ము వివాహమాడియుందానా? తమరట్లన
కుడు. సజ్జనపక్షపాతముతప్ప నాలో నొండుగుణము నివ
సింపజాలదు. ఆ యుదయసింహదంపతులుధర్మస్వరూపులు.
అందువీరాబాయి పరమసాత్విక స్వరూపిణి. ఉదయ

సింహున కాపాటి ధైర్యమెక్కడిది ? చిన్నప్పటినుండియు నాకు నారీయందు భక్తి తాత్పర్యములుమెండు. నేనును శ్రుతియకులసంజాతను. మాయన్నకు నిక్కమయిన యవ మానము ఘటించియున్న మీకన్నముందు ఖడ్గమును బాణినలంకరించియుందును. దీని కెవ్వడోకారకుఁడు నిజ ముగానుండి జీరవలయును. సత్యాసత్య నిరూపణమునకుఁ దమరుకొంతకాలము తామసించియున్న శ్రేయస్కరమని నాప్రార్థన. మనసేన యీపాటికి చిత్తూరునకేమిచెట్టి సంఘ టించిరోయని నాహృదయము కలవరించుచున్నది.

అశ్వు:—(తనలో) నేనిపుడేమిచేయుదును. ఈమెకు చిత్తూరు రాజులయందు పూజ్యభావమున్నట్లు తోచుచున్నది. (ప్రకాశముగా) కల్యాణీ! నేను చిత్తూరురాజ్య సంపాదన మునకుఁ జిరకాలము నుండి వేచియుంటిని. ఇప్పుడు సమ యమువచ్చినది. నేనావాదదంపతులకు హానిచేయను. మన కంకితులయినచో నాయభిమతమీడేరును.

మధు:—అజన్మప్రతాపజలనిఘులగు రసపుత్రు లంకితులగుట వట్టిమాట.

ఉ పౌరుషహీనులై పరులపంచలఁ గూటికివేచియుండు ని స్సార నరస్వరూప తనుజన్మలఁ గన్నడిగాగు మీర చి త్తూరుపురంధ్ర ! విక్రమనిధు ల్జరియించెడు పోతుగడ్డ మా భారతమాత కాపురముపై నభిమానముమెండు భూవరా !

నాథా ! నన్నమన్నించి రణవిముఖులరగుఁడు. (అని నమస్కరించును.)

అక్క: — (తనలో) ఆహా! ఈసతీస్వరూపవిరోధి: నన్నెంతగా శోధించుచున్నది. ఇంక నానామయత్న ముపకరింపదు. (రౌద్రముతో నవలద్రోచి) ఓసీ! క్షత్రకులపక్షపాతిసీ! నోరు మూయుము. సర్పమువలె నాయిల్లుసొచ్చి శత్రుననము నేయుచు నావీరపాంక్షితి కన్నుమూయుటకై పిటికిమందులు నూరిపోయుచుంటివా? ఆడువారి యానల కడుగు దాటని నననాగరికపు టర్ధనాశ్వరుడ ననుకొంటివా! ఛీ! ఛీ! పౌరుషములేని పసరమా! నీవు నన్ను వివాహమాశ్చితివని బొమ్మగట్టి యూరూర నేకుచున్న యచారపంక్షితులగు రాజపుత్రులను భగవంతులని పూజించుచుంటివి.

మధు: — (కోపమున లేచి) ఆ! ఏమేమి? నా రాచబిడ్డతనము మీకెల్లు తేటపడఁగలదు. పాపము లోకనిందకు సహించు కొని నిన్ను చెట్టబట్టినదానికీపాటి బిరుదము నీయకుందువా? నేనధర్మమును బోధింపలేదు. దుష్టశిక్షణము శిష్టరక్షణము జేయఁగల సార్వభౌముడవగుట యుక్తాయుక్త విచక్షణము చేయుడని బ్రతిమాలితినిగాని మిమ్మును శాసింప లేదు. మీసమరైక పరాయణత్వమున నా వేషికోలు నిష్ఫల మైనది. పత్నీ గౌరవమును విడిచి నాహృదయ విదారకములయిన తిరస్కార శూలములచే నొవ్వనాడితిరి. మీ రఖండధారుణీ సార్వభౌములయినను మేధానిధులయినను తరుణమువచ్చినప్పుడు నాయుద్దేశమును వెల్లడించుపాటి స్వాతంత్ర్యమేలేదా? అట్లయిన పురుషులకడ స్త్రీలు లక్కబొమ్మలవలె నోరులుగట్టివైచికొని యూషిగమున

కూగులాడ వలయునా! ఈ మాధ్యము మాహిదువుల
నింతటితో వదలునట్లు లేదు. మనః కాంతా! వినుఁడు
నే నీశ్వరసాక్షిగా నకల్మష హృదయను. నా యవివేకమో
వివేకమో తగవు నెఱుకపరచి మిమ్మును కష్టపెట్టియే
యుందును. దానికి తుఁగుంపుఁడు. ఆ యుదయసింహ వీరా
బాయిలు మిమ్ము చూపించియేయుందురుగాక! మీరేమేని
తలంపుఁడు. నేను వారికిఁ గీడుసేయనోపను మీరు చేసిన
నేను సహించను.

కుర: — (చేరవచ్చి) అమ్మా! అయ్యగారికి కోపము వచ్చినది;
శాంతింపుడు.

మధు: — (కోపమున జరజరజూచుచు) ఛీ! అయ్యగారికి కోపం
వచ్చిన భయపడుటకిందు దోషులెవ్వరును లేరు. మనము
పోవుదమురమ్ము. (కురంగి, మధురలు నిష్క్రమింతురు.)

అక్క: — అక్క! ఈ గుణరత్నమంజూషము నూరక కలత
పరచితినిగా! !

(తె ర లో)

సర్కార్, రథము హజారమున సిద్ధముగానున్నది.

అక్క: — (ఆలించి) ఓహో! నేన చిత్తూరుచుదాకి నేటికి రెండు
దినములయినది. నేనిక యాలసింపరాదు.

(నిష్క్రమించును)

చ తు ర్థాంక ము

రెండవ రంగము.

నీను - యుద్ధరంగమున చెరసాల
(ఉదయసింహుఁడు కౌరాగారముననుండ నిద్దరు
తురకబంట్లు కావలియాండును.)

ఉద:-అక్కటా! నాగతి యెంతవఱకు వచ్చినది.

నీ. ప్రతిచెప్పగారాని రసపుత్రధారుణీ
కాసనోద్ధతిఁ బ్రశస్తత వహించి
ఆదికాంకరి కుద్దియైన వీరాబాయి
పూతకంఠమునందు పుస్తెగట్టి
అపరగాండీవియో యనఁ బోరికెడురెక్కు
ముద్దురాణానంకమున ధరించి
ప్రాణాలనిచ్చి మాబాహువీరులుగొన్న
యశము మొన్నటిదాక యశుభవించి

గీ. సంగరాణాది రాజ భాస్కరులుదాల్చు
స్వర్ణమకుటంబు తలమీఁద సంతరించి
వీరచిత్తూరు వేడికన్నీరుజిమ్మ
నేడుపగవారిచేత బంధితుఁడనయితి.

నాటి నాస్వప్నవృత్తము ప్రత్యక్షముగా కొనసాగు
చున్నది. నా సతీసుత లీ ప్రళయసంగ్రామ దేవత కాహుతి
గాక సజీవులై బయటబడఁగలరా? కలహమునకుఁ గాలు
ద్రవ్య మా రాణాకీశోరము నీ కరుణలేని తురక బెబ్బు
లులు ప్రథమకబళముగా చప్పరించి యుండును. ఆహా!
రాణాకుమారా! నాడు నా మాటలు ధిక్కరించి మాను

సింగును గేలిచేసి మృత్యువునుబిలిచి యెంతకష్టముఁ దెచ్చి పెట్టితివి. (కొంచెముతాళి తలయూచి) దుర్మార్గుఁడగు బనబీరుఁడు క్షమాసముద్మఁడగు పాదుషాకు మూపై సక్కస బుట్టించి కసిదీర్చుకొని యుండును. (అక్కరు నుద్దేశించి) ఓ యగ్గురు చక్రవర్తి! నీవు జాతిమత వివక్షతాశూన్యఁడ వయిన రాజర్షి వే! న్యాయాన్యాయ నిరూపణచణుండవే! ఇట్టి నీ దివ్యకీల్యాణగుణములు చిత్తూరు రాజుల దుర దృష్టవశమున విషరీతదశం జెందెనా? (ముందుకుతూలి) ఆహా! నేను నా కెన్నడులేని నిద్రామేఘము కన్నులపై నాట్యముచేయు చున్నది. (భటులవంకజూచి) పాప మీ భటులు కూరుకుచున్నారు. ఇప్పటి కర్ధరాత్రమయినది. యొక్క గడియ తలవాలెచ్చదను. (అని శయనించును.)

(బనబీరుఁడు ప్రవేశించును.)

బన:—(మీసము దువ్వుచు) బేష్! నాకృత్రిమ నాటకము నిరాఘాటముగా నడచి పోవుచున్నది. నా మాయా మహావ్యూహ మిట్టిదని యెఱింగినవాఁడొక్కఁడు లేడు. ఈరాత్రి కడచినచో యెల్లి మధ్యాహ్నమునకు చిత్తూరు సఁపూర్ణముగా దహించి కృతార్థతా విమానమున సూర్య మండలమును జూచివత్తును. కసి కడుపునఁ బెట్టుకొని పగ సాధింపనివాఁడు నిరర్థకుఁడు. అట్టివానిని భగవంతుఁ డెన్నఁడో సరకమున వ్రేల్చునని యాస్తికజనులు బొల్లి వేదాంతములుబలుకుచుండురు. క్రోధపరవశుడగు నావంటి

వాకిడ వేదాంతమును, గీవాంతమును దలమెత్తుటకు
స్థానములేదు. ఇప్పుడొకయుక్తిపన్నివీరినివంచించి విరోధిని
బరిమూర్పవలయును. వీరిద్దరు తురకబంట్లు. వంచనకు
సారాయికన్న సాధనములేదు.

(నిష్క్రమించును.)

హాకీ:—(కలగనుచు) ప్యారీ ! ప్యారీ (అని మురాదను ముద్దు
బెట్టుకొనుచు.)

మురా:—(నిగ్గున లేచి) అరే బద్మాష్ ! నీకీ కండ్లు లేదుభే !

హాకీ:—(మేలుకొని కండ్లు నులిమికొనుచు) అరే ! భాయీ !
నాకి ఆలాపన్నే పెళ్ళామన్నున్నానురే ! (అని చెంపలు
వేసుకొనుచు.)

మురా:—(నవ్వుచు) నాకీ కల్కుంత కల్లోకి వచ్చిందే !

(తెరలో)

పార హుమార్.

(మురాద్ హాకీములు తత్తరమున కత్తులుపట్టుకొని నిలిచి
యుందురు.)

(సేచానాయకుని వేషమున బనబీరుడు ప్రవేశించును.)

బన:—(తనలో) ఈ భటశిఖామణుల సమర్థతలు బదులు
పడినవి. ఇందొకనికి కల్లుముంతయు రెండవ వానికి
భార్యయు గావ: యనట. (ప్రకాశముగా) మురాద్ నిటు
రమ్ము. (అని సైగచేయును.)

మురా:—సాబ్ (అని చేతులుకట్టుకొని వచ్చును.)

బన:—ఓరీ ! నీవు మన స్కంధావారమునకు సమీపమున నున్న గాగవల్లియనువేశ్యను నా డేరాకు దీసికొనివత్తువా?

మురా:—(ఆలోచన నభినయించి) ఓహో! రావాలా?

బన:—అవునవును. బేష్మురాద్ అచ్చావుండావు. దాని నొరులకంటఁ బడకుండ తేవలయును. పాదుషాకు తెలిసినచో మన యిద్దరిపని పట్టును. నీకు మంచి బహుమాన మిచ్చెదను.

మురా:—నిమిసంలో తెస్తామారాజ్. (అని చిటికెవేయును.)

బన:—నేనెవరో యెరుగుదువా ?

మురా:—మా కొత్త సర్దారు కాదండీ ?

బన:—(వీపుదట్టి) ఆ. హుషారావాలా ! ఇదిగో యిప్పుడీ పైకము నీవుతీసుకొని వేశ్యకీ రెండువరహాలిమ్ము.

(మురాద్ నిష్క్రమించును.)

బన:—(తనలో) ఒకనిని దాటబంపితిని (హాకీమునుబిలిచి) మీరిద్దరు వచ్చువరకు నేనిందుకావలియుందును. నీవుపోయి రెండుబుడ్లు సూరత్కా దారు లావు.

హాకీ:—చిత్తంసాబ్.

బన:—నీ వీ వరహాపుచ్చుకొని వలసినంత త్రాగుము. నేను త్రాగెదనని యెవరితోనైనఁ జెప్పితివా నీ ప్రాణములు దీసెదను.

చ తు ర్థా ం క ము

హాకీ:—లేదుఅయ్యా! తప్పుకాదండీ !

బన:—సరేపోమ్మ. (హాకీం నిష్క్రమించును.) ఇది నా శత్రు
గర్భసంబంధంగా తరుణము. (అని బొడ్డునదాచిన తాళపు
చెవులుగుత్తి తీసి తలుపు తెరిచి లోనఁ బ్రవేశింపఁబోవ
యుదయసింహుఁడు కదలుచు)

ఉద:—రాణాకుమారా ! నాకొకమొద్దిమ్మ !

బన:—(తనలో) పాపమీతఁడు పుత్రవ్యామోహమున కలవరిం
చుచున్నాఁడు. ఉదయసింహా ! ఇంక నెక్కడి రాణా!
ఇదిగో నాఖడ్గము నిన్ను ముద్దుగొననున్నది. (అని కత్తెత్తి
సంశయించి) ఆహా నన్ను కలనైన సిందింపని నిరపరాధియగు
నీవెట్టిబాగులతో! నధ్యానమున హతముచేయ నాకు. జేతు
లాడికున్నవి. అనుంగు ప్రేయసిని చెరిబట్టిననన్ను సాధిం
చుటకు వెరిచి రామశాంతమును బ్రదర్శించిన గోవువంటి
వీనిసేవధించిన నాకేమివచ్చును. తన దుర్దశజెంచి శోకించి
శోకించి మేనుమరిచి నిద్రించుచు దిక్కటిమున్న యీ
యసహాయుని చంపజాల, చంపజాల. ఛీ! ఛీ! పాపిష్టి
రాజ్యమోహమా! రాజరక్తమును భోజనముగా ననుభ
వించుచు శతాబ్దములనుండి వేలకువేలు జీవములను దిగ
మింగిన చిత్తూరుసంహాసనమా! నీవెన్నడు నాశనమయ్యె
దవు. (క్రోధమూర్తియై) ఔరా! నాయుద్యమమును మరచి
యెంతలో కరుణారసాధిదేవతకు వశుఁడనైతిని. (పండ్లు
నూరుచు) నా జీవనసర్వస్వమును హరించి యీ కాలమున

నా వజ్రకిరీటమును మూర్ధను నఁబూని నన్న వేదనా ప్రపంచమున కభిషిక్తునిఁజేసిన పాపాణహృదయుని, నాయనవద్య వాల్మభ్యహార్తను, నా హృదయశల్యమును సంహరింపక విడువను, విడువను. ఎవనిమరణము నా క్రోధదేవకు విజయకేతనమో! ఎవని క్రొన్నెత్తురు నా స్వేచ్ఛాకల్యాణమునకు గాశ్మీరపంకమో, ఎవనిమేనిమాంసము నొంగుగాశాకమలాక్షికి మధురభోజనమో! ఎవని ప్రేవులు నా ప్రాభవ రమారమణీశాలంబమాలికలో, అట్టి ప్రతిపక్షమూర్ధన్యుని ఓడ తేర్చుని నాపౌరుషము వ్యర్థము. వ్యర్థము. (తాళి) నిద్రా ముద్రాభిరతుండయిన వీనింబంపిన నసమర్థుడ నయ్యెదనా! భువనములు గర్హించునా! అభిమాన గౌరవములకు స్వస్తి జెప్పి కేవలము వైరి నిర్మూలనోద్యమమున నహంశిలు తపించు నాకు లోకముతోఁ బనియేమి? ఇట్టి యత్నములయఁ దప్రమత్తులై సంహరించుచుఁ బ్రచ్ఛన్నులై యుండు సోదరు లెందఁరిందులేరు.

సీ. అనలాక్షుఁ డలిఁగి ముమ్మెన బల్లెమున గ్రుచ్చి
చిచ్చు కన్నన బుగ్గి జేయనిమ్మా
శమన కింకరులు నిర్దమ దండములమోది
యిసుప బాణుల జేయించనిమ్మా
కీనాశుఁడలుక రేఁగిన కాసరపు టుక్కు
గిట్టల చేతఁ ద్రొక్కింపనిమ్మా
కుల పర్వతములు వేల్పుల పంపున న్నింగి
ప్రేలి నాతలమీఁదఁ గూలనిమ్మా

చతుర్థాంకము

గీ. ప్రళయ జంఝానిలంబు సర్వంబుగూడి
భుగన సప్తాంతములకుఁ గొంపోవనిమ్ము
యీ యాశాత్రుని కంతంబుఁ గోయకున్న
యేను జీవింపలేను సహింపలేను.

ఖడ్గమా ! నీవిక స్వేచ్ఛగా విహరింపుము. (అని లోన
ప్రవేశించి యుదయసింహునకుఁ జంపి నెత్తుగు కత్తితో వెడలి
వచ్చి) ఇప్పటికి నాకు మనశ్శాంతి కలిగినది. (అనునంతలో
పురుష వేషములతో మధురా కరంగిలు ప్రవేశించి హఠా
త్తుగా ఒనబీరుని బంధించి కొంపోవుచురు.)

(నాగవల్లి యను వేశ్యతో మురాదు ప్రవేశించును.)

మురా:—(వెదకుచు) భోగమిష్ట్యే మన్నాడ్ సర్దార్ అయ్యా
వచ్చిండు లోగా మంచి చెయ్యాల దీన్ని హాకీం చూసిండు
దీన్ని మన్నుచేస్తాడ్.

నాగ:—సాహేబుగారూ ! మీ సర్దారుగారి డేరాకు రమ్మని
కదా పిలిచితిరి ?

మురా:—(కొంచెము తీవ్రముగా) హా

నాగ:—మరి నన్నిటకు దెచ్చితిరేమి ?

మురా:—సర్దార్కి చూడాలవద్దూ, ఎకడా యెకడా యుండింది
అయ్యా అకడా అకడా పోతాం నీకీ హుంటావు లేదు.

నాగ:—దేశమంతా త్రిప్పుతారాయేమి ?

మురా:—మా యివ్వం. నీకీ పైసా యిచ్చాముగా.

నాగ:— అట్లయిన నేను వెళ్ళిపోయెదను. ఇదిగో మీడబ్బు మీరు తీసుకొనండి.

మురా:— భోగఁగానికి యిచ్చింది పైసామల్లా తీసుకంటా ముబే. నీకీబడామస్కీహుంది లాగహుండావ్.

నాగ:— నన్నాడేరాకుఁ గొనిపోండు; లేదా నన్ను విడువ్రడు. మేమెంత వేశ్యలమైనా యంతగట్టగా బ్రతుకువారము.

మురా:— అబ్బసామ్మలాగ డబ్బుతీస్కోని హెక్కికిపోతావ్. సర్దార్కి లేకపోతే మేంయుండిందిగా.

నాగ:— మంచిపనియాయె ఈనాడు నాలుగు రూపాయలిచ్చి నాగని కులముచెడమంటారా యేమి? మేముసాహేబుల వద్దకురాము.

మురా:— అరే భోగందానికి కులంయేంటి? మాసాహేబుల్ యెంతమంది యుంచుకుందిమీకి.

నాగ:— ఎవతో నీతిలేనిది చేసెనని మేమట్లగడ్డితిందుమా?

మురా:— (కోపముతో) తినీది అంతాగడ్డికాదుబే. ఇందులో నీతినీమం, జాతిగీతి, కులంతలం వంది నీకికులంకావాలా బుద్ధిహుండిందితో నాకీరేపు భామ్మర్లు మేం కలుస్తాం.

నాగ:— చాల్చాలులెమ్మ. నన్నొంటరిగాతెచ్చి మోసము చేయజూచుచున్నారు. రేపు మీపాదుషాగారికోచెప్పి నీపనిబట్టించెదను. కుడియెడమ భేదంలేకుండా కులము చెడగొట్టుడని మిమ్ము బంపినారేమో కనుగొందును.

చ తు థాం క ము

మురా:—(పకపకనవ్వి) సర్కార్ కుంగిలం బేదం హానింది.
చెప్పతీస్తోని మొఖంమీదకొద్దాం నీకియిప్పుడు నాచేతిలో
చిక్కింది ఎకడా పోతాం. (అనిపైకిబోవును.)

నాగ:— (దూరముగాపోయి) మూరముగానుండుము. బుద్ధి
చెప్పించెదను.

మురా:—నాకీబుద్ధి సెప్పేవాలా ఎవరూ నాకిపైల్వ్యాన్
పై కుప్పీగిప్పిచేస్తాం. అంతపనిఎందుకుబే. నీకియిప్పుకుంది.
హంటేనాకు బుద్ధివచ్చింది. ప్యారీ! ప్యారీ! నీకిమీద నాకి
మన్నుతగిలించి నీకి సలాంచేస్తాం. హాకింవచ్చాడు నాకి
గోలచేస్తాడ్. (అనిబ్రతికూలును.)

నాగ:— (తనలో) వీనికి తోడు మరియొకడున్నట్లున్నది.
నే :ంతలో చిక్కు పడితిని. ఇప్పుడీతనిని మోసముచేసిన
గాసి బయటబడనీయఁడు. (ప్రకాశముగా) బావగారూ!
మీమనసు కనుక్కొనుట కట్లంటిని అయితే నాకేమిచ్చ
దరు? (అనినవ్వును.)

మురా:— (చంకలుతాటించి) ప్యారీ! నాకి మీద మన్ను
హుండింది అని పరమాన్నంచేయి.

నాగ:—(చేతిలో చేయివేయుచు) అబ్బే! నిజముగా నీవంటి
చక్కనివానిని జూచి విడిచిపోగలరా? నీ పీచుగడ్డము
వేయివరహాలు చేయదా?

మురా:—నాకి ఒక్కముద్దు తినిపియ్యి. (అని ముద్దుపెట్టుకొన
బోవగా వారించి)

నాగ:—అదిగో యెవరో వచ్చుచున్నారు. కొంచెముతాళుము.

(పూర్తిగాత్రాగి తూలుచు హాకీం ప్రవేశించును.)

మురా:—(వ్రేలుకఱచుకొని) సమయానికి చచ్చాడే హాకీం.

హాకీ:—(నాగవల్లినిచూచి నిర్భాంతపోయి చూచుచుండును.)

మురా:—అరే హాకీం ఎకడాపోయావుబే?

హాకీ:—భోగమిక్కాదుబే యీమన్ని. భోత్ మజాచేస్తా హుం
డావు! (అని తలయెగురవేయును.)

మురా:—సంసారిబే. ఎర్గినమన్ని.

హాకీ:—(గుడ్లుమిటకరించి) ఎరిగినమన్నుల్కి ముద్దుపెట్టుకుంటం
నీకీహల్వాటుబే.

మురా:—(వ్రేలుకఱచుకొని) సర్దార్ పిల్పిచ్చిందిబే!

హాకీం:—ఇంక ఎక్కాసర్దార్ మన్నిహుండాంగా! (అనియొక
సారాయిబుడ్డి నీయబోవుచు) నాకీ యొక్కుతాగుతాంరా!
నీకుభి తాగు. (అని తన నీసాలోని సారాయి నాగవల్లినోట
బోయును.)

నాగ:—(ఓకళించుకొనుచు)మంచివాడవు. నన్నల్లరిచేయించు
చున్నావా? (మురాదుతో) నిన్నునరించినందుకా యీ
ఫలితము.

మురా:—క్యా! బే హాకీం హాళ్యుబల్సిందీ నీకీ నామన్నికి
పట్టుంటావుభే.

చ తు ర్థాం క ము

హాకీ:—జాబేహా! భోగందిశుంది. నాకి పట్టుంటాం, నీకి పట్టుంటాం. నీకీకొన్నట్టిందిరా దేవంహంతా!

మురా:—నాకి చక్కనంచూచి దీన్ని కుషిచేసింది. నీవు ఓర నడుంగా.

హాకీ:—నాకిచక్కదనంచూసింది బుద్ధిచేస్తాది. (అనిమీసము దువ్వుచు నాగవల్లిని సమీపించి) బాలా! నాకి అందం చంగంచూడు.

నాగ:—(మురాదు చాటుకు, బోవుచు) మొద్దువలె నూరకుండు వేమి? నీకుపొరుషములేదా! మగవాడవుగావా?

మురా:—(కోపము తెచ్చుకొని) అరే! నీకీప్యాణం తీస్తా! కపడదార్!

హాకీ:—(చొక్కా సవరించుకొనుచు) నీకీప్యాణం తీస్తా! నీ రకతంతుగ్గాలా! నర్ముల్ చిందాలా! (అసకలిచు బడును. హాకీ మురాదులు పోరాడుచుండును)

నాగ:—(తనలో) నేను తప్పించుకొనుట కి దేసమయము. (అని దొడుతీయును) (హాకీము మురాదును పడవేసి వెదకికొను చుండును.)

హాకీ:—అరే మురాద్ నావ్వల్లి మోపంచేసి పోయిందిభే.

(తెరలో) పారాహుమార్.

(ఇద్దరాలించి తబ్బిబ్బున కత్తులుధరించి జైలుకడ రక్తముచూచి చనిపోయియున్న యదయసింహుని చూచి గుండెలు కొట్టుకొనుచు)

హాకీ:—అరే! భాయీ! కొంపమునిండి భ.

మురా:—అరే! నాకీళ్లల్ని కూడు తీసిందిరే:

హాకీ:—అరే! నీళ్లభీక్షికి పుట్టింది నాకీ మూడు నెల్లు
అయింది నాకీ 'యెంత ఘాచారం వచ్చిందీగే ఏ-ఏ-ఏ.

మురా:—అరే బావా అరే:షీద్ నీకిపుట్టింది నాకి దల్లిదం
చుట్టుకొందిలేదురే. నీకి మొఖం నాకి చూస్తాది
లేదుభే. 'ఉరయసిముడురాబా! నీకి చంపింది ఎవ్వరూ
సెప్పుజే! ఈ-ఈ-ఈ

హాకీ:—ఇయ్యాల పొద్దా ఎవరి మొఖం చూసింది యింతపని
అయిందిరే!

మురా:—నీదీ మొఖం చూసిందిరే నాకీ యీ-యీ-యీ-

హాకీ:—అరే! అల్లా! ఖుదా నాకి కడుపుఅంతా గంగాశంచేసి
నావురే నాకొంపమీద దీపం తీసింది!

మురా:—ఇంక నాకీ బత్తుతాంలేదు (అని కత్తినూరి హాకిం
గొంతు కోయబోవును.)

హాకీ:—నాకుభిచ్చచ్చిపోతాం (అని సారాయి త్రాగుచుండును.)

మురా:—(ఆలోచన నభినయించి) అరే! అరే! హాకిం. సర్కార్
నీకి చంపింది మన్ని అడిగిండు ఏం చేస్తావురా!

హాకీ:—ఏం చేస్తావునీకి.

మురా:—తేల్కరిసింది అని.

చతుర్థాంకము

హాకీ:—తేల్కరిసిందితో రకతం వస్తాదిబే దివానా! హాటా
చెప్తావు.

మురా:—(సంతోషము నభినయించి) నాగ్వల్లి బే నాగ్వల్లి.

హాకీ:—మీకీయిండిందిగా అంటే!

మురా:—నూకుభి చంపింది అని.

హాకీ:—అచ్చా! అచ్చా! యిది మంచిహాలోచన్.

మురా:—పోతాం రా బే.

(ఇద్దరు నిష్క్రమింతురు.)

(చతుర్థాంకము సమాప్తము.)

పంచమాంకము

సీను — అంతఃపురము.

(లవంగి యను శైలికతై పట్టుకొనియుండ వీరాబాయి

మూర్ఖిల్లి యుండును.)

వీరా: — (మూర్ఖతేరి భర్తనుద్దేశించి) ప్రాణేశ్వరా! ప్రాణేశ్వరా!
ఇంక నెక్కడి ప్రాణేశ్వరుడు. అయ్యో! అయ్యో!
నాథా! నీయనుంగు పేయసి నెడబాసి యెంతలో పగ
వారికిఁ జిక్కి కారాగార బద్ధుడవైతివి. ఎంత ప్రలాపించి
తివో! నన్నెంత దూరితివో! ఎట్టి పగవానినేనియుఁ జంప
జేతులాడక స్త్రీకన్న ముమ్మరంగులు జాలినదు వెన్నవంటి
కోమల మనస్కుండవే? పరమ ధార్మిక మహాపురుషుండ
వగు నీకా బందీగేహవాసము. అక్కటా! నిష్కారణవైరి
నిర్మాతలును, శిలాకర్కశ చితులగు తురకలు నిన్నెన్ని
శ్రమలు పెట్టుచున్నారో కదా!

గీ. తగుకుఁ జెక్కుల లేనవ్య మొలక లరల
సింహాక్షికవిఁద నాసీనుడవయి
వసుధ కాసించు నీతొంటి వైభవంబు
గాంచునో లేదో మరల నా కన్నుదోయి.

(తత్తరపడుచు) లవంగీ! లవంగీ! నా యాత్మేశ్వరుడు
నాకర్ణవీధుల నార్తధ్వజముఁ జేయుచున్నాడు. అతని కే
మాయెనో (యొడల చూచుకొని) ఇదియేమి నాకు రోమాం
చము కలుగుచున్నది.

లవం:—అమ్మా ! శాంతింపుడు. ఊరడిల్లుము. చక్రవర్తులు
సజీవులై యుందురు.

వీరా:—కాదే ! నా పసుపుఁ గుంకము పాడుపడినట్లున్నదే.

లవ:—అమ్మా ! భగవంతుఁడు మీపాలగలఁడు. మీ కట్టి
పాటు కలుగదు.

వీరా:—ఇప్పుడు నా పతిని రక్షించుటెట్లు ?

లవం:—పాదుషాతో సంధిచేసికొనుట కన్న మార్గములేదు.

వీరా:—(క్రోధమూర్తినియై లేచి) ఛీ ! ఛీ ! యపౌషష ప్రలా
పిని ! ఏమంటివి ? సంధియా, కాలవశమున నాభర్త బందీ
కృతుఁడైనంత మాత్రమున నసమర్థునై పరుల నాశ్ర
యింతురా ! నాగొంతున నూపిరి యున్నంతవఱకు కోటి
యగ్భరుల షుద్ధ్య నాభర్త చిక్కియున్నను బంధముక్తి
చేసికొనలేనా ! ఈ ఖడ్గరాజము వీరాబాయి కరమున
మెఱయునంతకాలము పరాధీననై మా తల్లికి చిత్తురు
రాజ్యలక్ష్మీ కవమానము ఘటించునా ! మహిషాసుర
మర్దన మొనర్చిన భార్గవి నా యువాసన దేవత. నరక
నాశంకరియైన సత్యభామకుఁ బాలిచ్చి పెంచిన భరత
వర్షము నా జన్మసీమ.

సీ. ముద్రింతు నా పేరు మల్లోకములు మెచ్చ

నాలిముష్కరుల గోరీలమీఁద

చిత్రింతుకన్నీటి చిత్తజల్లులపెల్ల

కొమరుబిబ్బల గండములమీఁద

అడింతు లోకమల్లాడ నా చుకత్తి
దుశ్చరిత్రకుల కుత్తుకలమీఁద
నటియింతు నగ్నిగంధక ధూమపటలంబు
బాలికాధముల జేరాలమీఁద

గీ. పరువులే త్తింతుఁ బాదుషా బలములేల్ల
జగతిమూయంగఁ బొరలు పీనుఁగులమీఁద
విజయకేతనమె త్తింతు విస్ఫుటముగ
కలికి ! చిత్తూరు వజ్రదుర్గములమీఁద.

(అని ఖడ్గహస్తయై పరువిడును.)

(లవంగి నిష్క్రమించును.)

రెండవ రంగము

(నీకు - యాద్ధరంగమున నగ్నిగుని గుడారము, అక్కరు అభజాలు
భజాలు పీఠములనుండురు.)

అక్కబ్బ:—(విచారముతో) కవీ ! సురాపాన నిరతులగు మన
భటులు లంచముఁగొని యుదయసింహుని సంహరించి
యుందురు.

అభు:—అనఘా ! నాకొక సందేహము వొడముచున్నది.
నాఁడు మన సభారంగమున చిత్తూరుపై నిందలుమోపిన
యనామక పురుషుఁడే యీ యకృత్యమున కొడిగట్టి
యుండును.

అక్కబ్బ:—పాపమీ యుదయసింహున కిట్టి పాటువచ్చునని
యెఱింగియున్న కారాగారమునఁ ద్రోయించియుండను.

విభుని చావునువిని దివ్యచారిత్రయగు వీరాబాయి నన్నేమి
శపించునో! ఎంత దుఃఖించునో! పతివ్రతాశాపమును
బండితవాక్యమును రిత్తవోవునా? దూరాలోచనదక్ష
యగు నా భార్య మధురాదేవి నన్నెంత బ్రతిమాలినను
తిరస్కరించి యొకపతివ్రత కంఠసూత్రమును ఛేదించితిని.

అఘ:—సుప్తానువరేణ్య! కడచిన దానికిఁ జింతింపనేల?
తమ దిప్పటికేనియు రణమును జాలించి ఆకలుషకర్మమని
మట్టుబెట్టు యతనమున కుపక్రమింపుఁడు. రణమిప్పటికే
యసంఖ్యయోధుల నాహరించినది.

అశ్వు:—అవును. (త్వరపడి) ఓరీ! ఎవఁడురా అక్కడ!
(సేవకుఁడు ప్రవేశించి)

సేవ:—స్వామీ! ఏమి ముదల?

అశ్వు:—ఓరీ! నీవు పోయి యాలముఁ జాలింపుమని మాను
సింగుతోఁ జెప్పుము.

సేవ:—చిత్తము. (విష్కరించును.)

అశ్వు:—ఇప్పుడా మానవాధమునిఁ గనుగొనుట కేమియుపా
యము.

అఘ:—దేవా! మన రాజా బీరుబనుఁ డపరాధ పరిశోధక
వ్యాసారమున నారితేరినవాఁడు. మీరీతని నీకార్యమునకు
నియోగింపుఁడు (బనబీరుని తెక్కలు విడిచికట్టి మధురా
కురంగులు పురుషవేషములతోఁ గొనివత్తురు.

అశ్వుః—(ఆశ్చర్యపడుచు నపుజల్పజలుతో) కవిరాజా !
యితడుగదా మన

అవుః—రాజకుంజరా ! అవును. దైవవశమున నీతఁ డీ వీర
ద్వయమునకుఁ జిక్కినట్లున్నది.

అశ్వుః—(మధుర నవలొకించి) ఓవీరుడా ! మా నిర్ణీత
యత్నము బాలుగొన్న నీ వెవరవు ? ఈ నూయానాటక
సూత్రధారుఁడు మీకెట్లు చిక్కెను ?

మధుః—ధరాకళత్రా ! మాగాథ నిగూఢమా. ఈ రాజహంత
చెఱసాలబద్ధుఁడగు యిప్పురాధినాథుని సంహరించి నెడలి
వచ్చుచుండఁ జూచి యాకస్మికముగా పట్టి కట్టితిమి. ఒక
గడియ ముందుగా వచ్చియున్న నా నిద్రాపరవశుఁడగు
దీనపురుషుని గట్టించి యుందుము. మా యత్నము
పూర్ణముగా ఫలింపమికి చింతించుచున్నాము. కాని యీ
ప్రచ్ఛన్న బాడబాసలమున ప్రపంచ మింకను దగ్ధము
గాకమున్న మా చేతికిఁ జిక్కెనని సంతసించుము.

అవుః—(తనలో) ఇతనికంతస్వరము నాకు చిరపరిచయముగా
నున్నది.

కురః—(తనలో) మాదేవిగారి శైతవకథాకల్పన మెంత
చక్కగానున్నది.

అశ్వుః—(సంతోషపడుచు) ఓవీరులారా ! మీరు దేశమున
కెంతయో పుణ్యముచేసితిరి. మీకేమికానలెనో యడు
గుఁడు.

మధు:—ముందీతని శిక్షనిర్ణయింపుడు.

అక్బ:—(అపుజలుని చూచి) ఆర్యా! ఈ చండాలునేమి చేయవలెనో తోచకున్నది. ముందీతని ఘోరకార్యమున లభించిన భాగ్యమేమో పుచ్చింపుడు. వీనితో భాషించుట నా కసహ్యముగా నున్నది.

అపు:—ఓయీ! జగదపకార దీక్షాపరాయణ! నీ వెవరు?

బన:—అనఘా! రాజ్యమోహ పిశాచవీశితుండనై, నైరిహసనమున కుమ్యక్తుడనై, సంచరించు నొకానొక దంభ కద్యాగహన సంచారిని. నాడు ఢిల్లీనగరమున గూసలు ఊముననిలిచి చిత్తూరుపై దురాగతములు పలికి ద్వేషము పుట్టించిన కపటవేషధారిని. వాస్తవముగా నేను హంతవృత్తుడను. నిష్కారణముగా చితోఽస్సామ్రాజ్యమున కగ్ని దరికొల్పితిని. నా ప్రయత్నములన్నియు నిరాఘాటముగాకొనసాగినను నా హృదయమునకు శాంతి లేదు. నాదౌష్ట్యము నన్ను వేధించుచు కులపర్వత శిఖరములనుండి నన్నగాఢకూపములకు విసరివేయుచున్నది. నాపంచప్రాణములు భయంకర బలబానల జ్వాలలంబడి కుమిలిపోవుచున్నవి. నేనెవ్వఁడనోకాను పూర్వపుఁజిత్తురునార్వభౌముడను. నా పేరు బనబీరుడు. మీ పట్టాభిషేక మహోత్సవమునకు వచ్చి భద్రవేదండ పంచకము నుపాయనముచేసినది నేను. మీరిపు డధిష్ఠించు గజము నాయది. ఈ పిశాచస్వరూపమున నున్న నన్ను మీరు గుర్తింపజాలరు. (దుఃఖముతో)

ఓ యగ్భగురాజా ! నన్ను శీఘ్రమేవధింపుడు. నేనీ మనో
వేదనను భరింపలేను.

(అగ్భరుఁ డపుజులఁగజులు లొకరికె. గము లొకరు
చూచుకొందురు.)

అగ్భః—(అపుజులుతో) ఇతని యుదంత మాశ్చర్యముగా
నున్నది.

అపుః—(తనలో) పదభ్రష్టతా సంజనిత కోపమున నితఁడు
కేవలము బానిసీఁడయ్యెను.

అగ్భః—ఇపుడు కర్తవ్యమేమి ?

అపుః—ఏమున్నది. ధర్మ శాసనానుసారముగా నితఁడు
నధ్యుఁడు.

మధుః—(తనలో) పాపమితనిని జంపెదరుకాబోలు (ప్రకాశ
ముగా యపుజులుతో) అయ్యా ! మీ ధర్మనిరూపణము
కఠినముగా నున్నది. హంతకుఁడగు వీడింకను పశ్చాత్తప్తు
డగుటకు ద్వీపాంతరశిక్షయే యుత్తమము. నా ప్రార్థన
మాలించి యట్లొనర్పుడు.

కురః—(తనలో) ఆహా ! మా దేవిగారి హృదయమున కరుణా
కాఠిన్యములు సమానస్థానమునలంకరింమట శోచనీయము.

అగ్భః—అవు నీ వీరుని యభిప్రాయ ముచితముగా నున్నది.
ఓరీ ! సేవకా యిటురమ్మ. (సేవకుఁడు ప్రవేశించును.)

అక్క:-—ఓరీ ! ఈతని గొంపోయి చెరసాలయం దుంచుము.
(అప్పుజాలునితో) మీగుపోయి చెరసాల నాయకునితో వీని
శిక్షావివరము నివేదింపుడు.

అప్పు:-—చిత్తము. (అప్పుజాలు ఫజాలు, బసబీరుడు, సేవకుడు
నిష్క్రమింతురు)

అక్క:-—(తనలో) ఈతనిముఖమున మానుసింగుని కవళిక
లున్నవి. (ప్రకాశముగా) ఓవీరుడా ! జయపురరాజులతో
మీకు బాంధవ్యమున్నదా ?

మధు:-—కలదుగాని దూరపుచుట్టటికము.

అక్క:-—(సంతోషమున) కావుననేనుజూచిన నాకు మధుర
స్మరణకు దట్టుచున్నది.

మధు:-—(కురంగివంకజూచి చిరునవ్వువచ్చి) ఏమధుర ?

అక్క:-—ఎరుగవా జయపురరాజసందన ?

మధు:-—(అలోచననభినయించి) ఆ, ఆ. తెలిసినది. మధు
రయు నేను నొక గురువుకడఁ జిన్ననాడు చదవుఁజేసిమి.
పార్థివేంద్రా ! ఇప్పుడామి మీతోవచ్చినదా ? నన్ను
గుర్తించునేమో?

అక్క:-—లేదు. ఈదండయాత్ర తనకిష్టములేదు.

మధు:-—మధుర కడుపట్టుదలమఁగి. మిమ్మును వదలియుంట
చిత్తముగానున్నది. మీతోవచ్చియున్నదేమో కనుగొనక
పోతిరా !

అక్క:-

మగని యానతిలేక స్వేచ్ఛగఁజరించు
వ్రాత మోదేశ జనులకు పట్టలేదు
పాడునవనాగఁకతా ప్రపంచగాథ
నాకు వినుపింతువేల? రణప్రవీణ!

కుర:- (తనలో) చక్రవర్తుల కింకను కలవరము వదలనట్లు
న్నది. (ప్రకాశముగా) ధరణీశ్వరా! మీపట్టమహిషియును
జిత్తురువచ్చినట్లున్నది.

అక్క:- (తొందరపడి) ఆ. ఆ నీవు చూచితివా? వాస్తవమా?

మధు:- అగత్యములేక మీరన్నట్లు శుద్ధాంతస్త్రీయగు మధుర
రాసావాసించునా? మీకిప్పుడావెను జూపిన మాకే
మిచ్చెదరు.

అక్క:- ఏమడిగిన నిచ్చెదను. ఎక్కడనున్నది? పోవుదము.
రండు.

మధు:- ఎక్కడకో పోవలయునా! మధుర నావంటిదేనా?
(అని ప్రత్యక్షమగును.)

అక్క:- (విభ్రాంతిపడి కౌఁగిలిండుకొని) దేవీ! నన్నెంతమోస
గించితివి.

మధు:- ఉరుసులో నాఁడు మీరు మోసగించిన నానికి.

అక్క:- ఈ పురుషుఁ డెవరు?

మధు:- మన కురంగికాదా?

పం చ మాం క ము

అక్క:-—కురంగియా? కురంగీ! మీదేవిగారికి తగినట్లే దొర
కితివి. మనము శీఘ్రమేపోయి వీరాబాయిని రక్షింతము
రండు.

(నిష్క్రమింతురు.)

మూ డ వ రం గ ము

సీను — యుద్ధరంగము. (రణభేరీలు మ్రోయుచుండ
కొడమూర్తులై కత్తులుద్రిప్పచు రాణా జయమల్లులు ప్రవేశింతురు.)

రాణా! ఓరోరీ! మేచ్చాధములారా! రండు రండు,
మీ పస బట్టెనను.

మాను:-—(పరుగెత్తుకొని వచ్చి) ఓరోరీ! వాచామూర్ధన్యా!

ఉ. నాఁడు సభాంతరాళమున నన్నుఁ దృణంబుగ నెంచి తండ్రీయు
న్నాఁడని తూలనాడు వచనంబులు కొంచెము వెళ్ళబెట్టి నీ
పోడిమిఁ జూపుమేది? రణభూమికి నీతల బొమ్మగట్టి చెం
డాడెద లోడు చెచ్చుకొనరా! తులుపా! యలనాటివీరునిన్.

(అని యెదుర్కొనును.)

(తెరలో)

ఉ. నన్నుబధించి యావెనుక నా ముకుమారుని దాకినన్ బలా
భ్యున్నతి గానవచ్చు నిలు మొక్క తుణంబున నీదు రక్తము
నన్నులఁ జూతు నిట్టి పసికాయ నెదిర్చుటగాదు శౌర్య సం
పన్నతయుక్తులగు మమ్మెదిరింపుము మీసముండినన్.

పై పద్యమును చదువుచుఁ బురుషవేషధారిణియై
వీరాబాయి ప్రవేశించును.)

వీరా:—విరోధి కబంధ విచిత్ర సౌధాంగణముల భూతభేతాళ
గణములకు బువ్వంపుబంతులు సాగించెదను. రండు, రండు.

(కొంతవఱకు పోరిగాయపడి ప్రేవులు జీరాడ బిగియగట్టి
తిరుగ పోరి నేలగూలుచు) ఓ రసపుత్ర యోధులారా!
చెంగలింపుడు. మీ నామములకు శాశ్వతకీర్తి నాజ్ఞింప
వలెనన్న రణరంగమే దివ్య సాధనము. ఈ మహాసంగ్రామ
భయంకర నాటకమునకుఁ బ్రేక్షకులై దివ్యులు మేఘ
పంక్తుల నాసీనులై మందార మాలికలు బట్టియున్నారు.
మీ సార్వభౌముడు, శృంఖలాబద్ధుడై బందీగేహమున నయ్య
చుండ, మీచితోడ్గడ మనాథయై మూల్గుచుండ, వైరిశిరము
లను వ్రక్కలింపరేల? నీహారలేశముల వంటి తనువులనాశించి
యమమహిషరింఖాటంకారముల నాకర్ణింపకుడు. ఇదిగో
భూమ్యాకాశములు సాక్షిగా నా శరీర సర్వస్వము, నాపవిత్ర
రక్తమును దేశ సంరక్షణార్థము ధారవోయుచున్నాను.
బ్రహ్మాండము బ్రద్దలగుగాక! సముద్రములు మిన్నముట్టు
గాక, చుక్కలూడిపడుగాక, వెన్నజూపకుడు. ఆజ్యముబోసిన
యగ్గులై, కసరరేగిన సింగములై జన్యక్షేత్రమున రుధిర వృష్టి
యందు యశోబీజములను వెదజల్లుడు. చిత్తూరుగవనికిఁ
గపాలతోరణములను గె నేయుడు. మీ నామ సంకీర్తనము
నకై దిగంగనలు వీణలు శ్రుతిచేయుచున్నారు. నేనును మీకు
సాయపడియెదను. (అనిలేచి నడువబోయి మాలిపడి) ఆహా!
వీరాబాయి ఖడ్గము విశ్రమించు చున్నది. నా జీవనగేహమున
నిరంతరము ప్రజ్వరిల్లు ప్రతాపజ్యోతి దీర్ఘనిశ్వాసము విడిచి

నది. ఉదయసింహుని మహానంద సాగర మధ్యమున విధి
కఠోరాట్టహాసము చేసినాడు. (రక్తము జూచుకొని) ఆహా!
నామేన నెన్నిగాయములు పడినవి. ఈరక్తవసనములతో స్వర్గ
యాత్రాభిమాని నయిన నాకొఱకు నిలింపులు కాంచన కిరీట
మును గొని వచ్చుచున్నారు. దేశమునకై దేహము లుపాయన
ములు గావించిన భారత వీర పత్నివలెల యందు వీరాబాయి
కీర్తి కిరీటము ధరించుచున్నది ఏమి నాభాగ్యము. (అని
మూర్ఛిల్లును)

(అక్కరు ప్రవేశించి)

అక్క:—(అబ్బురపడి) ఆహా! ఈమె ప్రతాప మనివార్యము.
ఇంక నిమిషకాల మీశక్తిస్వరూపిణి రణవిహారము చేసి
యన్న నా సర్వసేనావారము నాశుతిఁ గొనియుండును.
ఇట్టి కాంక్షలు మా భరతఖండమున జన్మించియుండుట
జూచి యుద్ధాంగవలసిన నేను అవివేకినై కయ్యమురేచి
యెంత పాతకమున కొడిగట్టితిని. నా ధర్మపరిపాలనము
గంగపాలమునది. ఈ వీరవసితాపాదములను పూజించిన
నాకు ముక్తి కల్గును హిందూ మహమ్మదీయ విరోధము
లను నిర్మూలింప నిశ్చయించుకొన్న నా తెలివి తెల్లవారిన
ట్లున్నది. మా భరతమాతృకాసంతానమహిమ దలంచు
కొనగా, మేనుఁ బులకరించు చున్నది. ఓ భరతఖండమా!

సీ. ప్రమథనాథుని నీరు ద్రావింపజాలిన
వజ్రాలకొడుకుల బడసినావు
నరకాధిపతిగుండెఁ గరగింపజాలిన
వెలదిమిన్నల తుగ్గుకెట్టినావు

బ్రహ్మచంతటివాని వణకింపజాలిన
మునులమూపుననిడి మోసినావు
అంటినంతినఁ బాపమడగింపఁ జాలిన
తీర్థకోటులమున్ని తేలినావు

గీ. యుర్విబుట్టకముందె నీవుంటివే ము
సకలశాస్త్రపురాణము ల్జదివినావు
గొనబుసిరిగలభాగ్యకాలినివి నీవు
భారతాంబామణీ నమస్కారమమ్మ !

సీ. జలకంబులాడించు డెలికత్తెగద నీకు
కనకాంబుజాధ్య గంగాభవాని
తలమీఁది గుండుమల్లెల దండగదనీకు
నత్యున్నతోగ్ర హిమాలయంబు
పూతబంగారు సొమ్మలపెట్టెగదనీకు
సిరివలంది చరించు సింహశంబు
ముద్దుగా రెడు నిగ్గుటద్దంబుగద నీకు
నింపారు హిందూమహాంబురాశి

గీ. ఇట్టి నినుఁజూచి బిచ్చంబుబెట్టువనుచు
నన్నిదిక్కులు యాదించు చున్నవమ్మ !
యైకమత్యంబుగలిగి నిన్నుభవించు
కొఱతపూరింపవే మాకు భరతమాత !

(వీరాబాయివంకజూచి తనలో) ఈ శాంకరీస్వరూపిణిని
బలుకరించుటకు నాగుండె నిబ్బరింపకున్నది. (సమీపించి
ప్రకాశముగా) ఓ ప్రతాపసుందరీ! భారతవీర సోదరీ

లలామా ! నీజీవనప్రళయ కారకుండగు పరమపాతక చక్రవర్తి యగ్భరు నీ సుగుణశృంఖలాబద్ధుడై యోడి నీ వీరమూర్తికి నమస్కరించు చున్నాడు.

వీరా:—(క్రోధోచ్చలితయగుచు లేచి కత్తినివెదకుచు) ఏమీ ! అగ్భరు రసపుత్రభువనకంటకుండయిన అగ్భరు అనంతక్షమా సంపన్నుడగు నానాధుని జాలితేక చెరసాలపాలొనర్చిన యా నిర్దాక్షిణ్య కలుష కర్కశ హృదయుడగు అగ్భరు ఏడి దేడి! (అనిపండ్లకొఱకుచు) ఈ కరవాలము సతని గర్భమునుచీల్చి, హాయిగా నిర్విచారముగా స్వర్గ మలంక రింతును.

అగ్భ:—(తనలో) అయ్యో ! నేనేమిచేయుదును. అమాయని యగు నీదొడ్డము తైదువునకు భర్తృమరణము నెఱింగించిన వారు లేనట్లున్నది. (ప్రకాశముగా) తల్లీ ! నిజముగా నేను ఘోరశాపిని. నీపవిత్రహస్తమున నాకంఠముగోసి నన్ను ధన్యనిజేయుము. (అని తలయొడ్డును) (వీరాబాయి కత్తి జారవిడిచి) ఆహా ! పశ్చాత్తప్తుడగు యీతనిం దునుమ రాదు. (ప్రకాశముగా) ఓచక్రవర్తి ! నీకు శుభము, మా ధర్మజుని చరణతలస్పర్శనమున ధన్యమైన హస్తీరాపురీ సింహాసనాధ్యాసినైన నీవు సంస్తవనీయుడవు. విధిక్రమము మూపై స్వేచ్ఛావిహారము చేసినది. ఇందు నీ దోషము లేదు. నాభర్తకు బంధముక్తి గావింపుము. నాకుమారుని (దుఃఖము నభినయించి) ఇంకనుఁ గుమారుడా! రాణా! నీవేమైతివి ?

అక్క:-అమ్మా ! నీకుమారుడు తుతగాతుడయ్యె ! అతఁ
డిప్పటికి మరణించియుండును. నీభర్తనెవరో విరోధులు
బందీగృహమున సంహరించె. అతనిని పట్టి శిక్షించితిని.
' నన్ను తమింపుము. నే నేమియు నెఱుగను. నీ పవిత్రక్రోధ
మున నన్ను శపింపకుము. తల్లీ ! నీకు నమస్కారము.

వీరా:- (కలవరపడి తన్నుకొనుచు) ఘోరము. ఘోరము.
ప్రాణేశ్వరా ! నీవు బందీగృహమున నున్నను సజీవుడవై
యుంటివని నా హృదయమునకింత శాంతి జేసికొంటినే!
రాణా కుమారా? నీవు స్వర్గమలంకరించితివా? మిమ్మును
విడచి యింకను మొండికై బ్రతికియుండి యెంతపాపము
జేసితిని. బనబీరుడా ! నీ కనులు చల్లబడెనా ! మాకుటుం
బము నెంతలో దిగమింగి నీళ్ళు త్రాగితివి. (త్వరపడి లేచి
మిన్నుజూచుచు) మనోహరా! మనోహరా! ఏమి యాజ్ఞ,
రమ్మనుచుంటిరా! ఆ-ఆ లేదు. నేనా! కొడుకా! కొడుకా!
ఆలసింపను. (అని కత్తితో బాడిచికొని) ' భరతఖండము,
నా భాగ్యము, దుఃఖము, చిత్తూరు, దాహము, సంతోషం,
యుదము అ-క్క-గు

(అని ప్రాణములు విడుచును.)

అనిక పడును.

అచమాంకము సమాప్తము.

B

కవికోకిల, కవితావిశారద, ఉభయభాషాప్రవీణ

జి. జాషువ గారి

అపూర్వ గ్రంథములు

(1) ఖండ కావ్యము	1 భాగము	1—0—0
(2) ఖండ కావ్యము	2 భాగము	1—0—0
(3) పిరదాసి		1—0—0
(4) గబ్బిలము	1 భాగము	1—0—0
(5) స్వప్నకథ		1—0—0
(6) కాందిశీకుడు		1—0—0
(7) ముంటాజమహాలు		1—0—0

నూతనముగా రచించబడి వెలువడినవి

(1) గబ్బిలము	2 వ భాగము	1—0—0
(2) ఖండ కావ్యము	3 వ భాగము	} 1—0—0
(ఇందు జైహింద్, బోస్ వీరులు, బోస్ అంతర్ధాన గాథ వగైరా పద్యములు ఎన్నియో చేర్చబడినవి)		
(3) వీరాబాయి (చరిత్రాత్మకమైన నాటకము)		1—4—0
(4) తెరచాటు (సాంఘిక నాటకము)		1—4—0

వేంకట్రామ అండ్ కో., బెజవాడ

మద్రాసు	తెనాలి	బెజవాడ (బజార్) కర్నూలు
నెల్లూరు	తాడేపల్లి గూడెం	చిత్తూరు
ఒంగోలు	రాజమండ్రి	కడప
గుంటూరు	పాలకొల్లు	కంభం
		వరంగల్
		సికింద్రాబాదు

మనసు ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA119B113
పుస్తకం పేరు	వీరాబాయి
తారీఖు	28/10/24
ముందు అట్ట	YES
వెనుక అట్ట	YES
మొత్తం పేజీలు	99
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
భారీ పేజీలు	BCI, CI
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	APSA
పేజీలు విడదీసినది	APSA
స్కాన్ చేసినది	ROHITH
పరీక్ష చేసినది	ROHITH
పేజీలు సరిచూసినది	
లైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	good